

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE
ZNANOSTI

Palma Dizdarević

**ZAVIČAJNA ZBIRKA BJELOVARIANA
S POSEBNIM OSVRTOM NA IZDANJA
NAKLADNIKA ČVOR**

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Daniela Živković, izv. prof.

Zagreb, rujan 2016.

Sažetak

Knjižnice 21. stoljeća trebaju ići u korak s vremenom. Tako je digitalizacija građe jedna od metoda kojom se povećava pristup građi i njenom očuvanju. Jedna u nizu narodnih knjižnica u Hrvatskoj koja se upustila u postupak digitalizacije je Narodna knjižnica „Petar Preradović“ u Bjelovaru. Ona je primjer knjižnice koja je uspjela u svom projektu digitalizacije zavičajne građe, a njezinim predstavljanjem želi se istaknuti i pokazati važnost koju digitalizacija može imati za knjižnicu i njene korisnike. Ideja o digitalizaciji izniknula je iz potrebe i želje da se očuva fond zavičajne zbirke koji sadrži literaturu koja ima znanstvenu, dokumentacijsku, povijesnu i umjetničku vrijednost. Ovaj rad govori o postupku digitalizacije, prioritetima – vrijednoj i rijetkoj građi koju treba digitalizirati, pozitivnim stranama digitalizacije te načinu pohrane. Posebno se ističe značaj zbirke koja obuhvaća digitaliziranu građu bjelovarskog kraja i njemu pripadajućih mjesta – poznatu pod nazivom Bjelovariana. Također, poseban osvrt u radu posvećen je bibliografiji izdanja nakladnika Čvor. Popisana su sva izdanja ovog nakladnika koja se nalaze unutar zavičajne zbirke Bjelovariana.

Ključne riječi: bibliografija, digitalizacija, Bjelovariana, zavičajna zbirka

The regional collection Bjelovariana with a specific review on editions published by Čvor

Summary

Libraries of the 21st century need to keep pace with time. Digitization of a building material is one of the method which enhances access to material and its preservation. One of many national libraries in Croatia which have indulged in a procedure of digitalization is National library „Petar Preradović“ in Bjelovar. It is a true example of the library which has succeeded in its project of digitizing regional material, and by its representation it wants to be prominent and show importance of digitalization for libraries and its users. The idea of digitalization emerged from a need and desire to preserve regional collection fund containing literature which has scientific, documentary, historical and artistic value. This article talks about the process of digitization, priorities - valuable and rare material to be digitized, the positive sides of digitizing and storing mode. Particular emphasis is on the value of the collection that involves digitized material of the area of Bjelovar and its related locations – known by name Bjelovariana. Also, specific review in the article is consecrated to bibliography of an edition whose publisher is Čvor. Here are listed all editions of this publisher which are located within the regional collection Bjelovariana.

Keywords: *bibliography, digitization, Bjelovariana, local heritage collection*

Sadržaj:

1. Uvod	6
2. Osnovni pojmovi	7
3. Autorskopravne prepreke digitalizaciji	9
3.1. Slučajevi u kojima knjižnica ne treba tražiti odobrenje nositelja autorskog prava ...	10
3.2. Slučajevi u kojima knjižnica treba tražiti odobrenje nositelja autorskog prava	11
4. Projekti digitalizacije	13
4.1. Projekti digitalizacije u Hrvatskoj	14
5. Faze digitalizacije	17
5.1. Odabir građe za digitalizaciju	17
5.1.1. Predlaganje građe	18
5.1.2. Procjenjivanje građe	18
5.1.3. Određivanje prioriteta	19
6. Zavičajna zbirka	20
7. Povijesni razvoj Narodne knjižnice „Petar Preradović“ u Bjelovaru	22
7.1. Pučka knjižnica u 19. stoljeću	22
7.2. Pučka knjižnica početkom 20. stoljeća	24
7.3. Narodna knjižnica od sredine 20. stoljeća do 1991. godine	25
7.4. Narodna knjižnice od 1991. godine do danas	26
8. Zavičajna zbirka Bjelovariana	26
8.1. Zavičajna zbirka 60-ih i 70-ih godina	27
8.2. Administrativne i povijesne granice	27
8.3. Sadržaj zbirke	28
8.3.1. Građa koja govori o zavičaju i njegovim građanima, a koja je objavljena bilo gdje u svijetu	29
8.3.2. Publikacije građana zavičaja koje su objavljene bilo gdje u svijetu	29
8.3.3. Građa koja je nastala, objavljena i tiskana na teritoriju zavičaja do 1945. godine	
30	
8.4. Teritorij zbirke	31
8.5. Smještaj zbirke	32
8.6. Veličina fonda i vrste građe	32
8.7. Obrada zavičajne zbirke Bjelovariana	33
8.8. Prezentacija Zbirke	34

8.8.1.	Grad i njegovi ljudi	34
8.8.2.	Preradović na internetu	35
8.8.3.	Đuro Sudeta: od pretiska do elektroničke knjige	35
8.8.4.	U knjižnici do diplome	35
8.9.	Nakladnik Čvor	36
9.	Pretraživanje najzastupljenijih autora u zavičajnoj zbirci Bjelovariana	37
9.1.	Metodologija pretraživanja	37
9.2.	Rezultati pretraživanja	38
10.	Zaključak	39
	Literatura	41
	Dodatak 1 Abecedni popis najzastupljenijih autora zavičajne zbirke Bjelovariana	44
	Dodatak 2 Popis najzastupljenijih autora prema broju radova u zavičajnoj zbirci Bjelovariana	47
	Dodatak 3 Bibliografija nakladnika Čvor unutar zavičajne zbirke Narodne knjižnice „Petar Preradović“ u Bjelovaru	50
	Dodatak 4 Popis najzastupljenijih autora zavičajne zbirke Bjelovariana koji se nalaze i u bibliografiji izdanja nakladnika Čvor	63

1. Uvod

U današnje doba informacije transformiraju način na koji učimo, gledamo, komuniciramo, pa čak i način na koji mislimo. Kao jedna od mnogobrojnih ljudskih aktivnosti, čitanje je od davnina čvrsto vezano uz svijet knjižničarstva i nakladništva. U prošlosti su nakladnici, tiskari i knjižari zajedno s autorima bili ključni kako bi određena knjiga, informacija ili podatak uspješno dospjeli do bilo kojeg čitatelja. No svako doba sa sobom donosi mnoge promjene, pa se tako svijet nakladništva danas uvelike razlikuje od svojih početaka i daljnjeg razvoja ove djelatnosti. Dvije tisuće godina unazad donose nam ideju o izgradnji univerzalne knjižnice. Jedina knjižnica koja je tada uspjela ostvariti tu ideju bila je Aleksandrijska knjižnica. Njezin je cilj bio okupiti sve knjige i znanje na jednom mjestu. To je bila najveća i najznamenitija knjižnica staroga vijeka koju je osnovao faraon Ptolomej I. Soter u 3. stoljeću prije Krista. Nažalost, u povijesti je bilo nekoliko pokušaja uništenja knjižnice, a potpuno je razorena 642. godine.¹

Ponovna ideja o uspostavljanju univerzalne knjižnice pojavila se u digitalnom dobu kroz razne projekte digitalizacije koji nastoje prikupiti što više sadržaja i učiniti ga dostupnim. U tom pogledu projekti digitalizacije oponašaju nekadašnju univerzalnu knjižnicu s jedinom razlikom u mediju pohrane koji više nije u tiskanom nego u digitalnom obliku. Jedan od najvećih izuma svih vremena je internet. Kao svjetski komunikacijski alat donio je brojne mogućnosti prenošenja informacija velikom brzinom, kao i kreiranja različitih sadržaja. Pojam „knjiga“ više ne podrazumijeva samo tradicionalnu knjigu koju čitatelj može čitati bilo gdje u bilo koje vrijeme bez posredovanja nekog drugog medija, nego podrazumijeva i knjigu u elektroničkom obliku – fizički neopipljivu, a ovisnu o mediju pomoću kojeg se može čitati. U vidu dostupnosti i objedinjenja publikacija, važnu ulogu ima i bibliografija. Ona sadržava popis građe koja ja obuhvaćena unutar neke zbirke. U radu se govori o digitalizaciji kojom se omogućava pristup građi, s posebnim naglaskom na prvu od 3 faze digitalizacije – fazu priređivanja građe u koju se ubraja i kojoj pripada izrada bibliografije. Cilj rada je prikazati značaj zavičajne zbirke Bjelovariana i istaknuti najzastupljenije zavičajne autore unutar zbirke. Naposljetku, rad donosi bibliografiju izdanja nakladnika Čvor kao dio zavičajne zbirke unutar Narodne knjižnice „Petar Preradović“ u Bjelovaru. Za potrebe pretraživanja

¹ White, Andy. The 'Universal library' returns in digital form. // Libellarium 1, 1(2008), str. 113-114. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=58371 (2016-09-11)

najzastupljenijih autora korištena je zbirka u digitalnom formatu na CD-ROM-u kojeg je izradila knjižničarka Tina Gatalica, a unutar same zavičajne zbirke izdvojena su izdanja nakladnika Čvor.

2. Osnovni pojmovi

Prvi dio rada donosi nekoliko definicija koji će čitatelju pomoći u razumijevanju osnovnih pojmova koji se pojavljuju u radu.

Bibliografija

„Popis bibliografski obrađene građe. Bibliografska djelatnost obuhvaća istraživanje, sabiranje, odabiranje, opisivanje, vrednovanje, klasificiranje i objelodanjivanje knjižne, a u novije vrijeme i neknjižne građe (zvučni zapisi, filmovi, mikrofilmovi, videokasete, magnetski i optički diskovi itd.), sa svrhom da omogući korisnicima brzo pronalaženje bibliografskih podataka koji su im potrebni za znanstveni ili stručni rad ili za koju drugu svrhu.“²

Zavičaj, zavičajnost

Zavičaj je istoznačnica za rodni kraj, dok je zavičajnost „svojstvo onoga što je zavičajno. Pripadnost nekom državnom području, pravna veza između pojedinca i općine.“³

Kultura

„Pojam koji obično označava složenu cjelinu institucija, vrijednosti, predodžaba i praksi koje čine život određene ljudske skupine, a prenose se i primaju učenjem. Po definiciji E. B. Tylora, koja se smatra prvom znanstvenom i najširoj definicijom, kultura se odnosi na znanje, vjeru, umjetnost, moral, zakone i običaje.“⁴

² Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7459> (2016-09-25)

³ Rječnik hrvatskoga jezika / glavni urednik Jure Šonje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža : Školska knjiga, 2000. Str. 88.

⁴ Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34552> (2016-09-25)

Baština

„Baština, u feudalnom pravu, imovina koju je netko naslijedio od predaka. Hrvatski se naziva i baščina (lat. bona hereditaria). Obuhvaća očevinu (patrimonium, bona paterna) i djedovinu (bona avitica).“⁵

Zavičajna zbirka

„Zavičajna zbirka je zbirka knjiga i druge građe čiji se sadržaj koje se odnosi na određenu zemljopisnu, političku, etničku, povijesnu, kulturnu i gospodarsku sredinu, najčešće na mjesto i/ili pokrajinu u kojoj je smještena knjižnica koja zbirku osniva i izgrađuje. U zbirci se prikuplja građa na svim medijima, nastala ili objavljena na teritoriju koji je definiran kao zavičaj, kao i građa nastala bilo gdje u svijetu koja se na njega odnosi. Jednom uključena građa trajno se čuva.“⁶

Digitalizacija

„Digitalizacija u užem smislu riječi znači pretvaranje informacija u digitalni zapis. U knjižničarstvu pod digitalizacijom najčešće podrazumijevamo prijenos analogne građe u digitalni format.“⁷ Njezin osnovni cilj je pružiti mogućnost pristupa građi i informacijama za što veći broj korisnika.

Digitalna knjižnica

„Digitalne su knjižnice organizacije koje pružaju izvore, uključujući specijalizirano osoblje koje odabire, organizira, osigurava intelektualni pristup, objašnjava, distribuira, čuva integritet i osigurava trajnost zbirke digitalnih djela na način da one budu spremne i ekonomski dostupne za korištenje jednoj ili više zajednica.“⁸

⁵ Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6230> (2016-09-25)

⁶ Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66968> (2016-09-25)

⁷ Janeš, Lovro. Digitalizacija građe u knjižnicama s osvrtom na digitalizaciju hemeroteke u Gradskoj knjižnici „Franjo Marković“ Križevci. // Cris 5, 1(2003), 100. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=139975 (2016-08-05)

⁸ Borgman, Christine L. Od Gutenbergova izuma do globalnoga informacijskog povezivanja : pristup informaciji u umreženom svijetu. Lokve: Benja, 2002. Str. 37.

3. Autorskopravne prepreke digitalizaciji

„Autorsko djelo je originalno, duhovno (intelektualno) ostvarenje iz književnog, umjetničkog i znanstvenog područja, koje ima individualni karakter i koje je na neki način izraženo.“⁹ Uz to valja spomenuti i „autorsko pravo koje predstavlja pravo autora u pogledu njegovog autorskog djela. Autori djela iz područja književnosti, znanosti i umjetnosti imaju isključivo pravo korištenja svog djela, a drugima mogu odobriti ili zabraniti korištenje djela.“¹⁰

Jedan od zadataka zavičajne zbirke je osiguravanje dostupnosti građe iz zavičajnog fonda. U pogledu digitalizacije, knjižničari trebaju poznavati zakon o autorskom pravu jer se putem digitalizacije autorsko djelo umnožava i čini dostupnim javnosti, a autorsko djelo nije dopušteno umnožavati bez odobrenja autora i plaćanja naknade. No, Direktiva EU-a o harmonizaciji nekih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informacijskom društvu i zajedno s njom usklađen hrvatski Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima predviđaju sadržajna ograničenja autorskog prava u određenim slučajevima. Godine 2000. IFLA je usvojila Izjavu o autorskom pravu u digitalnoj sredini u kojoj ističe da zakonski propisi o autorskom pravu utječu na gotovo sve knjižnične službe za korisnike i određuje uvjete pod kojima se može pristupiti građi. 2006. godine u Hrvatskoj je donesen Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe koji se bavi autorskopравnim pitanjima. Sve više se događa da korisnici umjesto kopiranih izvadaka iz knjižničnih zbirki žele elektroničku verziju tiskanog teksta ili slike. U tom pogledu, knjižničari moraju biti upućeni u razne aspekte digitalizacije, a prvi od njih dotiče se pitanja: treba li dopuštenje nositelja autorskih prava?¹¹

⁹ Autorsko djelo. URL: <http://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/autorsko-djelo/> (2016-08-08)

¹⁰ Autorsko pravo i srodna prava. URL: <http://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/> (2016-08-05)

¹¹ Horvat, Aleksandra; Živković, Daniela. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2013. Str. 93-94.

3.1. Slučajevi u kojima knjižnica ne treba tražiti odobrenje nositelja autorskog prava

Korisnik ili knjižničar može u knjižnici bez odobrenja autora i naknade reproducirati autorsko djelo na digitalnu podlogu ako to čini za privatno korištenje. Iznimku čine notna i kartografska građa, koju nije dopušteno digitalizirati. Kada se radi o digitalizaciji cijele knjige, digitalizacija je dopuštena fizičkoj osobi za privatno korištenje jedino ukoliko su primjerci knjige rasprodani najmanje dvije godine. Školski knjižničari i knjižničari sveučilišnih knjižnica susreću se sa zahtjevima digitaliziranja građe za potrebe nastavnog osoblja, a to se bez odobrenja autora ne smije činiti. Često se događa da digitalizaciju traži nastavnik koji je ujedno i autor određenog djela, ali je svoje pravo prenio na izdavača. U većini ovakvih slučajeva, izdavač tolerira da autor-predavač digitalizira svoje djelo, no pod uvjetom da to čini u sklopu svoje nastave.¹²

„Hrvatski Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima dopušta ograničenja u korist pojedinih ustanova bez odobrenja autora i bez autorske naknade. On propisuje da javni arhivi, javne knjižnice, obrazovne i znanstvene ustanove koje svoje usluge ne naplaćuju mogu iz vlastitog primjerka reproducirati autorsko djelo na bilo koju podlogu u najviše jednom primjerku kojim će nadomjestiti izvornik ili izraditi sigurnosnu kopiju.“¹³ Tako je knjižnicama je dopušteno digitaliziranje građe iz vlastitog fonda, ali je dostupnost građe ograničena. Nezaštićena djela, kojima su istekla i autorska i srodna prava, svatko smije digitalizirati. Prema zakonu o autorskom pravu, autorsko pravo u Hrvatskoj traje za života autora te 70 godina nakon njegove smrti. Za anonimna djela i djela pod pseudonimom koji nije razriješen, trajanje autorskog prava računa se 70 godina od prvog objavljivanja djela. Nositelji autorskog prava su: autori, prevoditelji, ilustratori, sastavljači uvoda, predgovora i pogovora. Pri postupku digitalizacije, nakladnik također posjeduje prava koja se odnose na opremu i tisak publikacije. Ako nakladnik objavi prvo izdanje dotada neobjavljenog djela na kojem su autorska prava istekla, uživa 25 godina od trenutka izdavanja djela zaštitu koja je jednaka autorskim imovinskim pravima.¹⁴

¹² Isto, str. 94.

¹³ Isto, str. 94-95.

¹⁴ Isto.

3.2. Slučajevi u kojima knjižnica treba tražiti odobrenje nositelja autorskog prava

Građa dvadesetog stoljeća još uvijek je velikim dijelom zaštićena, pa knjižničari nailaze na poteškoće pri cjelovitoj digitalizaciji svojih zbirki. Za prve projekte digitalizacije u Hrvatskoj, pažljivo je birana građa koja će se digitalizirati s obzirom na format i sadržaj. Biralu su se slobodna djela, financijska podrška bila je osigurana, cijeli je postupak nadgledan, kvaliteta provjeravana, a digitalni je sadržaj opisan pažljivo biranim metapodacima. Europska unija potiče opsežnu digitalizaciju jer je to način na koji će bogata kulturna baština biti dostupna u digitalnom obliku. Glavna prepreka opsežne digitalizacije je dobivanje dopuštenja nositelja prava jer se zahtijeva da se svaka jedinica građe pregleda te da se utvrdi njezin autor. Ukoliko se radi o djelima nastalima u koautorstvu ili pak zbirkama poput čitanki, antologija, hrestomatija i sličnih djela, dopuštenje se mora dobiti od svakog autora. Velik dio knjižničnih zbirki čini efemerna građa, tj. sitni tisak u koji spadaju fotografije, plakati, pozivnice, razglednice, programi itd. Često ju nalazimo u zavičajnim zbirkama gdje svjedoči o lokalnoj povijesti mjesta. Autori fotografija, razglednica, plakata i slične građe su obično nepoznati, a istraživanje o autorstvu u inventarnoj knjizi ili katalogu je dugotrajno i često ne daje rezultate. Također, prvi pokušaji digitalizacije pokazali su da velik dio građe u knjižnicama sadrži tzv. umetnuta djela poput karti, ilustracija, fotografija i sl.). Njihovi su autori najčešće nisu navedeni na naslovnoj stranici, nego na nekom drugom mjestu u knjizi. Zato je potrebno otvoriti knjigu i pregledati je, što dovodi do velikog gubitka vremena. Kao jedan od najvećih problema današnje digitalizacije navode se djela kojima se ne može utvrditi ili pronaći autor pa je za ta djela skovan izraz djela siročad. No, prema europskoj Direktivi o djelima siročadi, javnim ustanovama koje čuvaju baštinsku građu (knjižnice, arhivi, muzeji, obrazovne ustanove), omogućava se da digitaliziraju ona djela za koja ne mogu dobiti prethodno dopuštenje nositelja prava jer je taj nositelj nepoznat ili se ne može pronaći. Da bi se utvrdilo je li neko djelo doista djelo siročad, provodi se marljiva potraga koja se definira kao razumno i u dobroj vjeri poduzeto traganje za nositeljem prava u zemlji u kojoj je objavljeno prvo izdanje djela. Aleksandra Horvat u svom članku navodi izvještaj jednog britanskog JISC-a (Joint Information Systems Committee), koji kaže da

marljiva potraga traži pola radnog dana po djelu. Knjižnicama je to vrijeme neprihvatljivo i preskupo.¹⁵

Knjižnicama je dopušteno bez odobrenja i naknade samo jednom reproducirati primjerak građe. Za digitalizaciju kao drugo reproduciranje potrebna je ipak dozvola nositelja prava uz naknadu. Prema Ugovoru o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo autor ima isključivo pravo odrediti kada, kako i s kojeg će se mjesta pristupati njegovu djelu. Europska komisija preporučuje da se prije digitalizacije autorskih zaštićenih djela sklopi ugovor s nositeljem autorskih prava o uvjetima pristupanja digitaliziranoj građi i njenom korištenju. Nositelji autorskog prava žele ograničiti raspačavanje nakon digitalizacije zbog mogućnosti da bi se digitalizirani tekst mogao mijenjati, a time bi se narušio ugled autora. Uz to, mnogi autori smatraju da bi se digitalizacijom i omogućavanjem pristupa korisnicima njihovih djela u knjižnici, smanjila potražnja knjige na tržištu. Knjižničari naprotiv ističu da knjižnice najbolje promiču autorsko djelo.¹⁶ Toj tezi u prilog ide i ideja za koju se zalaže Cory Doctorow, kanadski SF pisac i promicatelj Creative Commons-a kojeg je na listu WebCelebrities za 2007./2008. godinu stavio Forbes Magazine. Doctorow je u siječnju 2003. godine objavio djelo pod nazivom „Down and Out in the Magic Kingdom“. Na internetu je objavio puni tekst tog djela u elektroničkom obliku te na taj način pridobio publiku i čitatelje. Smatra kako je to bio mamac da bi čitatelji kupili tiskanu knjigu. Kasnije se naime pokazalo, kako je njegova knjiga postigla veći uspjeh od knjiga sličnih pisaca u sličnim fazama njihove karijere. Ovdje nije bila riječ o digitaliziranoj građi, no u pogledu veće dostupnosti situacija se može preslikati na digitaliziranje građe.¹⁷

Ukoliko se djelo koje se digitalizira sastoji od radova raznih autora ili se radi o sastavljenom autorskom djelu, za svako djelo potrebno je ustanoviti kada istječe rok zaštite. Mogu se digitalizirati jezična, fotografska, kartografska djela, multimedijски proizvodi, slike zvučna djela, rukopisi, novine i časopisi. Zadatak knjižnica je da stupi u kontakt s nositeljem prava neformalnim dopisom te iznese argumente u korist digitalizacije. Pri digitalizaciji novina i časopisa posebno se treba pripaziti na autorsko pravo pitanje jer u njihovu objavljivanju uz autore važnu ulogu imaju urednici i izdavači. Novine i časopisi sadrže razne priloge, koji su često autorska djela, bilo da su potpisana ili nepotpisana. Često se događa da

¹⁵ Horvat, Aleksandra. Digitalizacija i knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 19-24.

¹⁶ Horvat Aleksandra; Živković, Daniela. Nav.dj., str. 96.

¹⁷ Doctorow, Cory. Content : Selected Essays on Technology, Creativity, Copyright, and the Future of the Future. San Francisco: Tachyon Publications, 2008.

prilozi nisu potpisani, a nositelji prava na članke tada postaju novinske kuće. Među učestalim oblicima novinskih priloga, osim članaka nailazimo i na fotografije koje se također smatraju autorskim djelom. Autorskim djelom smatraju se i privatna pisma kao i pisma čitatelja. Bez dozvole autora knjižnica može izraditi jednu kopiju novina iz svoje zbirke i to na bilo kojem mediju te kopiju davati na korištenje svojim korisnicima. Novine i časopise koji nisu u vlasništvu knjižnice, knjižnica ne smije umnožavati.¹⁸

Digitaliziranu građu knjižnica može učiniti dostupnom u prostorima knjižnice putem intraneta, ovlaštenim korisnicima putem interneta ili onome tko pristupa mrežnom mjestu knjižnice putem interneta. Uz korištenje važno je utvrditi smije li se i pod kojim uvjetima građa učitati, ispisati ili otisnuti. To ovisi o onom što je knjižnica ugovorila s nositeljem autorskog prava. Kada se radi o autorskim i srodnim pravima zavičajnih i glazbenih zbirki, za digitalne glazbene sadržaje najčešće se sklapa ugovor o licenciranju kojim se detaljnije određuje opseg sadržaja, način na koji će se građa koristiti, trajanje licencije te iznos naknade ukoliko ju je potrebno platiti. Prema *Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima*, članak 82. navodi da „nije dopušteno reproduciranje cijele knjige osim ako su primjerci te knjige rasprodani najmanje dvije godine, grafičkih izdanja glazbenih djela [...]“.¹⁹

4. Projekti digitalizacije

U današnje doba provode se mnogi projekti digitalizacije u različitim ustanovama. Projekti se dijele na „nemasovne“, razmjerno velike i projekte opsežne digitalizacije. „Nemasovne“ projekte uglavnom provode knjižnice, a većinom se digitaliziraju posebni dijelovi zbirki prema određenom predmetu, namjeni, vrsti građe itd. Razmjerno veliki projekti stvaraju određene zbirke ili nizove dokumenata, a projektima opsežne digitalizacije cilj je digitalizacija skoro svega, tj. skoro svake tiskane knjige. Neki od najpoznatijih primjera su: Projekt Gutenberg, Open Content Alliance, Amazon Search Inside Books, European digital library, Million Book, Google Book.²⁰

¹⁸ Horvat Aleksandra; Živković, Daniela. Nav.dj., str. 98.

¹⁹ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. URL: www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima (2016-08-10)

²⁰ Šapro-Ficović, Marica. Masovna digitalizacija knjiga : utjecaj na knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2(2011), 223-224. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=119708 (2016-08-08)

4.1. Projekti digitalizacije u Hrvatskoj

Situaciju u hrvatskim narodnim knjižnicama predstavili su u svom radu Jelica Leščić, Zvonimir Begić i Andrea Delišimunović. Projekte digitalizacije u hrvatskim narodnim knjižnicama uglavnom je podržalo Ministarstvo kulture RH te dijelom lokalna zajednica. Spomenuti rad donosi anketno istraživanje koje je provedeno u studenom 2011. godine. „Cilj je ankete bio istraživanjem utvrditi kako su narodne knjižnice odgovorile na procese digitalizacije, koju su svoju građu prepoznale kao baštinsku i na koji su način te uz čiju podršku ostvarile svoje projekte uklapanja u hrvatsku i europsku kulturnu baštinu, uz posteće probleme manjka djelatnika, nedovoljnoga prostora i potrebe da se redovni rad odvija neometan projektima ma koliko oni bili značajni.“²¹ Također, anketom su se željeli prikupiti i podaci prema kojima bi se dobila slika postojećeg stanja projekata digitalizacije u Hrvatskoj te prijedlozi za buduće projekte na temelju kojih bi se tražila podrška Ministarstva kulture i lokalnih zajednica. Anketa je provedena u narodnim knjižnicama, a upitnik koji je izrađen u Hrvatskom zavodu za knjižničarstvo Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu su ispunjavali korisnici narodnih knjižnica kojima je anketni upitnik poslan. Anketni upitnik sastojao se od pet skupina pitanja: 1. projekti digitalizacije, 2. troškovi digitalizacije, 3. građa, 4. korištenje digitalizirane građe i 5. budući razvoj. Ispitanici su na pitanja mogli odgovoriti zaokruživanjem jednog ili više ponuđenih odgovora te davanjem vlastitog obrazloženog odgovora. Za sudionike istraživanja odabrano je 20 županijskih narodnih matičnih knjižnica, među kojima se 16 odazvalo na sudjelovanje u istraživanju. To su matične knjižnice sljedećih županija: Bjelovarsko-bilogorska, Brodsko-posavska, Istarska, Karlovačka, Koprivničko-križevačka, Krapinsko-zagorska, Međimurska, Osječko-baranjska, Primorsko-goranska, Sisačko-moslavačka, Splitsko-dalmatinska, Šibensko-kninska, Županija varaždinska, Virovitičko podravska, Zadarska i Grad Zagreb.²²

Prikupljeni podaci pokazali su da su se projekti digitalizacije većinom provedeni u županijskim narodnim matičnim knjižnicama, a 5 je županijskih narodnih matičnih knjižnica u kojima projekti digitalizacije nisu pokrenuti. Podaci dobiveni na temelju 16 knjižnica koje su se odazvale istraživanju, otkrili su da je 2011. godine bilo završeno ukupno 26 projekata digitalizacije, a 18 ih je još bilo u tijeku. Voditelji projekata većinom su bili ravnatelji knjižnica i voditelji zavičajnih zbirki. Za vrijeme trajanja projekata, uz voditelje je

²¹ Begić, Zvonimir; Delišimunović, Andrea; Leščić, Jelica. Projekti digitalizacije u hrvatskim narodnim knjižnicama status 2011. – izvještaj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 182.

²² Begić, Zvonimir; Delišimunović, Andrea; Leščić, Jelica. Nav.dj., str. 182-185.

sudjelovalo od 1 do 15 djelatnika knjižnice, a broj je bio u skladu s mogućnostima pojedine knjižnice. Većinom su to bili djelatnici s visokom stručnom spremom (80%), zatim djelatnici s višom stručnom spremom (4 %) te djelatnici sa srednjom stručnom spremom (14%). U sklopu projekata nerijetko su angažirani i IT stručnjaci, a svakodnevne obaveze knjižničara uključenih u projekt digitalizacije odvijale su se usporedno sa samim projektom. Dokumentacija projekta postoji za 13 od 16 knjižnica. Govoreći o financiranju projekata, većinom su projekti financirani iz vlastitih sredstava knjižnice, a u nekim slučajevima projekti su dobili podršku Ministarstva kulture RH, osnivača knjižnice i županije. Za pohranu digitalizirane građe, knjižnice su navele: CD-ROM, DVD, repozitorij, poslužitelj, master datoteke, izradu sigurnosnih kopija te suradnju s IT tvrtkama. Odabrana građa bila je građa zavičajnih zbirki zbog kulturno povijesne vrijednosti i zaštite izvornih primjeraka. Knjižnice su tijekom provedbe projekata koristile upute Ministarstva kulture i NSK kako bi zaštitile građu. Podaci dobiveni istraživanjem pokazali su da je sveukupno digitalizirano 109 naslova knjiga, 22 naslova časopisa, 46 naslova novina i 3.808 jedinica neknjižne građe. Od sveukupno broja digitaliziranih jedinica, na zavičajnu građu odlazi 56 naslova knjiga zavičajne baštine (56%), 9 naslova časopisa (40,9%), 35 naslova novina (76%) i 2.173 jedinice neknjižne građe (većinom razglednice 54,5%). Vezano uz korištenje digitalizirane građe, 9 knjižnica nije u mogućnosti pratiti učestalost korištenja digitalizirane građe. Digitalne preslike 11 od 16 knjižnica dostupne su za slobodno korištenje na mreži, 4 knjižnice daju mogućnost korištenja građe na zasebnom računalu u knjižnici.²³

Knjižnice koje se još nisu upustile u projekte digitalizacije, prema istraživanju Dunje Seiter-Šverko, 2012. godine, navode sljedeće razloge: nedostatak opreme za potrebe digitalizacije vrijedne građe, nedostatak financijskih sredstava, stručnih djelatnika, neosposobljenost knjižničara za postupke digitalizacije i neosposobljenost po pitanju svih vidova toga posla, potreba za nacionalnom strategijom digitalizacije vrijedne građe, te jedinstven stav NSK i preporuka što digitalizirati.²⁴

Najnovijim istraživanjem Marine Krpan Smiljanec koje je provedeno 2015. godine, željela se dobiti slika postojećeg stanja mrežnih stranica zavičajnih zbirki. Isto tako, željelo se utvrditi temelj za izradu poboljšane prezentacije sadržaja zavičajne zbirke. Reprezentativni uzorak činile su mrežne stranice zavičajnih zbirki matičnih knjižnica u Hrvatskoj nasuprot

²³ Isto. Str. 185-190.

²⁴ Križak, Lana; Seiter-Šverko, Dunja. Digitalizacija kulturne baštine u Republici Hrvatskoj : od trenutne situacije prema nacionalnoj strategiji. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 34.

mrežnim stranicama odabranih uzoraka iz svijeta. Tako je analizirano svih 20 županijskih matičnih knjižnica u Hrvatskoj. Jednak broj narodnih knjižnica odabran je s engleskog govornog područja iz Sjeverne Amerike, Australije i Europe. Provedena je evaluacija mrežnih stranica, a definirano je 34 kriterija evaluacije za knjižnice u Hrvatskoj i 27 kriterija za strane knjižnice. Kriteriji evaluacije temelje se na istraživančkim kriterijima P. Anderson i dr., K. McLachlan, R. Wallera, L. Barry i L. Tedd, S. Novljan i M. Žumer, a uz to, i na znanju same autorice o predmetu istraživanja, usmenim anketama s knjižničarima koji rade na zavičajnim zbirkama te na P. Reidovim smjernicama za evaluaciju zavičajnih izvora. Kriteriji su bili podijeljeni u pet skupina: prvi dojam i opće informacije o knjižnici, prvi dojam i opće informacije o zavičajnoj zbirci, sadržaj zavičajne zbirke, aktualnost i održavanje te izvori i usluge. Rezultati istraživanja pokazali su da:

- od 20 matičnih knjižnica u Hrvatskoj, njih 19 (95%) imaju vlastitu mrežnu stranicu
- od 203 narodne knjižnice koje dostavljaju statističke podatke NSK u Zagrebu, 173 (85%) ih navodi da posjeduju zavičajnu zbirku
- matične knjižnice posjeduju ukupno 34% zavičajne građe svih narodnih knjižnica u Hrvatskoj
- zastupljenost digitalizirane građe najmanja je u istočnoj Hrvatskoj
- najviše su digitalizirane razglednice, potom knjige i umjetničke slike
- povod, datum ili neki drugi podatak o dataciji osnutka zavičajne zbirke navodi samo 6 (30%) od 20 knjižnica
- jasno i izričito vrijeme rada zavičajne zbirke daje 10% knjižnica
- 90% matičnih knjižnica navodi podatke o sadržaju zavičajne zbirke na mrežnoj stranici
- pretraživanja prema vrsti građe dostupna su u 95% matičnih knjižnica
- zasebno prikazanu zavičajnu bibliografiju kroz knjižničnu građu na mrežnom mjestu zavičajne zbirke iskazuje 10% knjižnica
- mrežni prikaz prinova u zavičajnoj zbirci iskazuje samo jedna od 20 knjižnica²⁵

²⁵ Krpan-Smiljanec, Marina. Komunikacija zavičajnih sadržaja u digitalnoj sredini : doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2015. Str. 78-93.

5. Faze digitalizacije

Digitalizacija se može provoditi radi zaštite izvornika, povećanja dostupnosti i mogućnosti korištenja građe, zatim radi stvaranja nove ponude korisnicima ili upotpunjavanja već postojećeg fonda, a može biti uspostavljena i kao usluga digitalizacije na zahtjev. Digitalizacija ima svoje prednosti i mane. Kao prednosti, ističu se: postavljanje sadržaja na internet čime je osigurana veća i brža dostupnost korisnicima, mogućnost izrade visokokvalitetnih kopija, a kvaliteta digitalne građe ne oštećuje se korištenjem. U nedostatke digitalizacije mogu se ubrojiti sljedeći faktori: dodatna oprema kako bi se digitalna građa mogla koristiti, sam proces digitalizacije je skup, a nedostatak standarda otežava digitalno pohranjivanje.²⁶ Najčešći razlozi zbog kojih se vrši digitalizacija su: očuvanje intelektualnog sadržaja, zaštita izvornika i smanjivanje njegovog mehaničkog oštećenja. Također, prijenosom na digitalni medij pojedina građa može se otpisati te na taj način više ne zauzima fizički prostor, građu je moguće istovremeno pristupiti, a povećava i učestalost korištenja građe sada i u budućnosti.²⁷

5.1. Odabir građe za digitalizaciju

Uz početak procesa digitalizacije veže se odluka o tome koja građa će se digitalizirati, tj. koju građu najprije treba digitalizirati. „Proces odabira gradiva je postupak kojim se, na temelju prethodne temeljite analize gradiva i primjene kriterija za odabir, određuje koje će gradivo biti digitalizirano te kojim redoslijedom.“²⁸ Kvalitetan odabir najprije će uzeti u obzir onu građu za koju se smatra da će biti najčešće korištena i čija će digitalizacija biti najjeftinija. Poželjno je odabrati veće količine materijala koji su jednostavni za digitalizaciju i pri čijoj obradi neće biti problema. Također, digitalizacija popularnih djela je jedan od načina na koji se može steći šira potpora. U odabiru građe trebalo bi sudjelovati više osoba, pa se preporuča formiranje povjerenstva za odabir čiji su članovi stručnjaci iz različitih područja, a to su:

- stručnjaci iz disciplina tematski vezanih uz građu koju se želi digitalizirati
- edukacijski stručnjaci na razini ovisnoj o publici na koju projekt cilja
- stručnjaci za digitalizaciju

²⁶ Janeš, Lovro. Nav.dj., str. 100.

²⁷ Isto. Str. 101.

²⁸ Stančić. Hrvoje. Digitalizacija. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 15.

- knjižničari, arhivisti i muzeolozi
- istraživači s iskustvom u radu s mrežnim izvorima
- stručnjaci za konzervaciju i očuvanje
- pravnici.

Članovi ovakvog povjerenstva najprije trebaju odrediti opće kriterije prema kojima će se digitalizacija provesti te prema tim kriterijima provesti odabir. Sjeveroistočni centar za konverziju dokumenata iz Andovera u Massachusettsu, SAD, razvio je Priručnik za digitalne projekte koji predlaže tri faze odabira građe: predlaganje građe, procjenjivanje građe i određivanje prioriteta.²⁹

5.1.1. Predlaganje građe

Članovi povjerenstva za odabir u ovoj fazi daju svoje mišljenje o tome da li građu treba uzeti u razmatranje za digitalizaciju ili ne. Postoji niz pitanja kojima se trebaju voditi, a neka od njih su:

- Koliko je građe u dobrom i stabilnom stanju?
- Koliko je građe standardne i konzistentne veličine, normalnog kontrasta, u crno-bijeloj tehnici? Koliko ih je u tiskanom obliku te kojem tematskom području pripadaju?
- Za koju građu institucija ima autorska prava i licence, a koliko građe je u javnom vlasništvu?
- Koja građa ima najveću novčanu vrijednost? Koja građa je najbolje osigurana?
- Za koju je građu procijenjeno da ima najveći rizik od propadanja i oštećenja?
- Koja građa se procjenjuje da će biti najčešće korištena?³⁰

5.1.2. Procjenjivanje građe

Nakon što je građa predložena, povjerenstvo treba procijeniti koju građu treba digitalizirati. Zadatak povjerenstva sada je pregled i usporedba liste koja je predložena za digitalizaciju s listom građe za koju je predloženo da se ne digitalizira. Nužno je utvrditi da li postoji građa koja se nalazi na obje liste, a ukoliko postoji, o takvoj građi treba se zajednički donijeti odluka. Tako npr. postoji građa koja je kvalificirana za digitalizaciju, no za tu građu još nije dobiveno autorsko pravo. Ukoliko postoji mogućnost da se dozvola za digitalizaciju uskoro

²⁹ Isto. Str. 15-18.

³⁰ Isto. Str. 19.

dobije, takvu građu treba ostaviti u pričuvi i digitalizirati kad se dozvola nabavi. Pri završetku ove faze treba biti jasno koju građu treba digitalizirati.³¹

5.1.3. Određivanje prioriteta

Zbog dugotrajnosti procesa digitalizacije, potrebno je odrediti kojim redoslijedom građu treba digitalizirati. Pri određivanju prioriteta pažnju treba usmjeriti na vrijednost, rizik i predviđeno korištenje građe. Govoreći o vrijednosti, građa mora imati jednu od sljedećih:

- informacijska vrijednost – sadržaj građe vezan je uz cilj koji institucija želi postići projektom digitalizacije
- administrativna vrijednost – vrijednost koju građa ima za redovito poslovanje institucije
- artefaktna ili stvarna vrijednost – ona koju građa ima sama po sebi, zbog materijala od kojih je napravljena, unikatnosti ili veličine
- pridružena vrijednost – posjeduje ju građa koju se povezuje s istaknutim osobama, mjestima slavnih događanja i slično
- dokazna vrijednost – građa koja može poslužiti kao pravni ili povijesni dokaz nekog događaja te
- novčana vrijednost – vrijednost koju bi građa postigla na tržištu.

Kada je riječ o riziku, postoje tri razine rizika, a to su:

- materijali visokog rizika – oni koji su fizički ili kemijski nestabilni, u procesu raspadanja
- materijali srednjeg rizika – korištenjem građe nastaju mehanička ili fizička oštećenja. Npr. CD-ROM diskovi, indigo kopije pisama i slično
- građa niskog rizika – građa koja je ispravno pohranjena i ne prijeti joj brzo propadanje.³²

Kada je riječ o predviđanju korištenja građe „generalno gledano, gradivo koje svakako treba digitalizirati je ono za koje se može pretpostaviti da će biti često korišteno, dakle koje ima visoku vrijednost te čija se razina rizika može smanjiti na najnižu moguću zadovoljavajuću

³¹ Isto. Str. 20.

³² Isto. Str. 21-21.

razinu.³³ Za odabir i predlaganje građe za digitalizaciju važna je i izrada bibliografije. Ona nam kazuje koju građu knjižnica posjeduje, tj. koja građa se nalazi u određenoj zbirci. U pogledu ovog rada, riječ je o zavičajnoj zbirci Narodne knjižnice „Petar Preradović“ u Bjelovaru, a unutar nje o vrijednoj kolekciji publikacija izdanih od strane nakladnika Čvor.

6. Zavičajna zbirka

Začeci bavljenja knjižničara u Hrvatskoj zavičajnom građom sežu u vrijeme nakon Drugog svjetskog rata. Godine 1950. Društvo bibliotekara Hrvatske pokrenulo je časopis Vjesnik bibliotekara Hrvatske, a prvi puta u njemu se spominje zavičajna zbirka 1957. godine i to u članku Višnje Vuković povodom obilježavanja 50. godišnjice osnivanja Gradske knjižnice u Zagrebu.³⁴ Zavičajna zbirka sadrži raznovrsnu građu. Ona prikuplja sve ono što je tiskano ili na koji drugi način umnoženo o određenom kraju, djela ljudi koji su u tom kraju rođeni ili su boravili u njemu te djela koja su tiskana ili izdana na tom području. „Kroz sačuvanu građu može se pratiti povijest i razvoj pojedinih sredina, lokaliteta, ustanova i djelatnosti u kontinuitetu kroz stoljeća, a korisnik može istraživati prošlost vlastite obitelji ili zavičaja, nadopunjavati poznavanje i doživljaj stvari.“³⁵ Građa zavičajne zbirke može biti i raznovrsna i opsežna, pa ju je potrebno znalački razvrstati po skupinama. To, dakako, nije lak posao jer je potrebno dosta vremena za upoznavanje građe. Prema podjeli koju je ponudila Đurđa Mesić, polazeći od radova Brede Filo, građa zavičajne zbirke dijeli se u devet osnovnih skupina. To su:

1. monografije
 - a. monografije koje su sadržajno vezane uz zavičaj
 - b. monografije koje su vezane uz zavičaj s obzirom na izdavanje
2. serijske publikacije
 - a. serijske publikacije koje su sadržajno vezane uz zavičaj
 - b. serijske publikacije koje su vezane uz zavičaj s obzirom na izdavanje
3. rukopisna građa
4. muzikalije vezane uz kraj
5. planovi mjesta, geografske karte

³³ Stančić, Hrvoje. Nav.dj., str. 23.

³⁴ Živković, Daniela. Knjižnice i zavičajnost na pragu globalizacije. Karlovac: Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2011. Str. 3.

³⁵ Seiter-Šverko, Dunja. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt „Hrvatska kulturna baština“. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 3.

6. zvučna građa
7. slikovna građa
 - to mogu biti likovni radovi, reprodukcije, portreti, fotografije, razglednice
8. polupublicirana građa
 - a. znanstvene i stručne polupublikacije
 - b. društveno-političke polupublikacije (npr. materijali sa sjednica)
 - c. programi i izvještaji o radu privrednih organizacija
9. efemerna građa
 - to mogu biti plakati, leci, ulaznice, upute za korištenje proizvoda, cjenici i sl.³⁶

Kao što je već spomenuto „zavičajnu zbirku čini prikupljena, sređena i obrađena tiskana građa i ostali nosioci informacija koji se svojim sadržajem odnose na geografsku, političku, etničku, povijesnu, kulturnu i ekonomsku sredinu.“³⁷ Zavičajna zbirka mora se upotpunjavati kako bi se osigurali izvori za buduća proučavanja materijalne i duhovne kulture određenog zavičaja. Ona ima ulogu informacijskog središta, a omogućava istraživanje i izučavanje života, razvoja i stvaralaštva jednog područja. Zavičajna zbirka je raznovrstan izvor informacija svim političkim, društvenim, obrazovnim, kulturno-prosvjetnim organima i institucijama jer omogućava proučavanje prošlosti te ujedno praćenje aktualnih i suvremenih ostvarenja.³⁸ „Ta je zbirka, posjeduje li knjižnica i ostale zbirke, svakako između njih najambicioznija, jer jedino ona teži prema gotovo apsolutnoj kompletnosti, što ni jedna druga knjižnična zbirka ne može niti si to postavlja kao cilj.“³⁹

Postoji nekoliko načina nabave knjižnične građe, a među najuobičajenije spadaju kupnja, dar i zamjena. Kad je riječ o zavičajnoj zbirci, nabava građe nije usmjerena samo na nove publikacije. Naprotiv, velika pažnja pridaje se nabavi starijeg fonda. Jedan od načina nabave takvog fonda je oglašavanje u novinama ili u knjižnici da se otkupljuju starije publikacije, stare razglednice i sl. Veoma je važno paziti da se fond zavičajne zbirke ne opterećuje nepotrebnom građom jer se na taj način zauzima prostor kojim većina hrvatskih knjižnica oskudijeva te se troši vrijeme knjižničara. Djela koja djelomično govore o zavičaju i tekstovi koji spominju općepoznate podatke o nekom mjestu ne smatraju se vrijednima za zbirku.

³⁶ Pejić, Ilija. Zavičajna zbirka kao jedan od oblika djelovanja knjižničara u društvenoj zajednici. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 39, 1-2 (1996), str. 113.

³⁷ Vuković-Mottl, Srna. Nav.dj., str. 10.

³⁸ Isto.

³⁹ Isto.

Primjer takvih publikacija su školski udžbenici u kojima se iznova ponavljaju poznati podaci, a pošto ne donose nikakve nove konstatacije, nema smisla gomilati zbirku takvim djelima.⁴⁰

Govoreći o stvaranju povoljnih uvjeta za zavičajne zbirke u Hrvatskoj, *Strategija Informacijska i komunikacijska tehnologija – Hrvatska u 21. Stoljeću* donijela je 2001. godine odluku o izgradnji digitalnih knjižnica oslanjajući se na tezu da: „Kulturni sadržaji, koji čine važan dio nacionalnog identiteta bit će postupno digitalizirani i posredstvom digitalnih knjižnica stavljeni na uvid i uporabu građanima, učenicima i studentima, kulturnim radnicima, umjetnicima i znanstvenicima. Na taj će se način velikom broju zainteresiranih omogućiti pristup kulturnom blagu s udaljenih lokacija te će se ujedno olakšati distribucija i promocija hrvatskih kulturnih sadržaja u inozemstvu.“⁴¹ Godine 2006. donesen je i Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe koji svakim danom objedinjuje sve više projekata digitalizacije, a koji su dostupni na portalu *Hrvatska kulturna baština*. Kao jedna od glavnih zadaća narodne knjižnice, ustroj zavičajne zbirke u Hrvatskoj određen je Zakonom o knjižnicama, Standardima za narodne knjižnice u Hrvatskoj, Pravilnikom o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj te IFLA-inim i UNESCO-vim smjernicama za razvoj službi i usluga.⁴²

7. Povijesni razvoj Narodne knjižnice „Petar Preradović“ u Bjelovaru

Nastavak rada donosi kratki pregled povijesnog razvoja Narodne knjižnice „Petar Preradović“ u Bjelovaru.

7.1. Pučka knjižnica u 19. stoljeću

Z. Renić i T. Kreštan ističu da počeci djelovanja pučkih knjižnica na području Bjelovarsko-bilogorske županije sežu u 18. stoljeće. Tijekom povijesti, knjižnice su nerijetko mijenjale svoj ustroj i svrhu, a sukladno tome i svoje nazive. Najstarija i najznačajnija od njih je bjelovarska knjižnica koja je ujedno i jedna od najstarijih narodnih knjižnica u Hrvatskoj, a

⁴⁰ Isto, str. 14.

⁴¹ Strategija „Informacijska i komunikacijska tehnologija – Hrvatska u 21. stoljeću“. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/309511.html> (2016-09-10)

⁴² Živković, Daniela. Nav.dj., str. 8.

danas nosi naziv Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar. Iako dosad nije pronađen nijedan dokument koji bi izričito potvrdio godinu osnutka, na temelju dokumenata Kraljevskog ratnog arhiva u Beču i rukopisa profesora Jurja Šušnjaka „Povijest grada Bjelovara“ vjeruje se da je sa svojim djelovanjem započela 1832. godine u obliku kasina kojeg su osnovali austrijski časnici.⁴³ „Kasino označava prostore za različite sastanke, razgovore, druženja te javne zabave u kojima čelne položaje drže vojne osobe.“⁴⁴ Prema tome, to je bilo mjesto predviđeno za društveni i zabavni život. Prvi predsjednik i utemeljitelj tadašnje čitaonice bio je graničarski kapetan Josip Mihalinec, koji je u razdoblju od 1835. do 1842. uložio jako puno truda da se čitaonica održi te je prepoznao i ispunio prave potrebe prvih članova. U tom razdoblju kasino je i službeno nazvan Čitaonicom, a sam naziv govorio je i isticao zadaću narodnog obrazovanja, napretka i modernizacije društva. Početni fond utemeljen je zahvaljujući darovima njezinih osnivača, a sadržavao je pretežito novine, a kasnije i knjige.⁴⁵ „Osim izgradnje fonda, časnici su uložili velik trud kako bi izgradili zgradu. Upravo je prostor bio odlučujući čimbenik opstanka i razvoja bjelovarskog knjižničarstva.“⁴⁶ No, već prve godine djelovanja pokazale su da je prostor Čitaonice premali za rastuće članstvo. Kako u prošlosti tako i danas, ovaj problem ostao je dominantnim tijekom cjelokupne povijesti bjelovarske knjižnice. Godine 1849. srušen je prostor kasina u kojem je Čitaonica počela djelovati, a do 1879. sagrađena je cijela prednja fronta zgrade u kojoj se knjižnica nalazi i danas. U narednim godinama sagrađena je i soba za održavanje odborskih sjednica za Čitaonicu. Čitaonica se uzdržavala sama, i to isključivo od vlastitih prihoda koji su pristizali ponajprije od mjesečne članarine, zatim od prihoda društvenih igara te prodaje pročitanih novina.⁴⁷ Godine 1882. Čitaonica je dobila današnji izgled. Do ukidanja Vojne krajine 1871. službeni jezik bio je njemački, pa je tako i knjižna građa bila na njemačkom, a od 1872. u Bjelovaru kao i u drugim dijelovima bivše Vojne krajine, službenim jezikom postao je hrvatski.⁴⁸

⁴³ Renić, Zorka; Kreštan, Tatjana. Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar: od časničkog kasina do novog tisućljeća. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 18.

⁴⁴ Isto, str. 17.

⁴⁵ Isto, str. 21-22.

⁴⁶ Isto, str. 22.

⁴⁷ Isto, str. 22-23.

⁴⁸ Isto, str. 23-24.

7.2. Pučka knjižnica početkom 20. stoljeća

Z. Renić navodi da su početkom 20. stoljeća knjižnice imale društveno i kulturno značenje. Uslijedio je njihov dinamičniji razvoj jer su nastavile rad koji su započele u 19. stoljeću s tim da se njihova zadaća i uloga dodatno proširivala. Više nisu promicale samo nacionalne ideje i hrvatsku književnost, nego su imale i veliku ulogu u obrazovanju širih društvenih slojeva.⁴⁹ Zbog promjene strukture stanovništva u 20. stoljeću, radom Čitaonice upravljali su uglavnom gimnazijski profesori, učitelji, odvjetnici i liječnici, a ne kao prije u 19. stoljeću, časnici. Žene, učenici i studenti nisu imali pravo na članstvo, a u financiranju Čitaonice vodeću ulogu još uvijek su imali samo njezini članovi. Građanstvo je sve više tražilo knjige obrazovnog sadržaja, hrvatska literatura znatno je napredovala, a postupno je i svaka grana znanosti pronašla svoje čitatelje. Prvi svjetski rat donio je prestanak rada mnogih knjižnica diljem Hrvatske, pa tako i knjižnica Bjelovarsko-bilogorske županije. Rad Hrvatske čitaonice u Bjelovaru bilježi stagnaciju, a poslijeratno stanje donosi niz financijskih poteškoća s kojima se morala suočiti. Bila je potrebna obnova cijele zgrade, a potom i knjižnog fonda. U razdoblju nakon Prvog svjetskog rata žene su prvi put mogle postati članovima Hrvatske čitaonice, a vremenom je socijalna struktura članstva postala još izraženija, tako da su joj mogli pristupiti i obrtnici, trgovci, tvorničari i drugi. U međuratnom razdoblju između Prvog i Drugog svjetskog rata, nakon uspostave nove državne tvorevine – Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1930. godine Hrvatska čitaonica promijenila je naziv u Narodna čitaonica čiji je predsjednik bio Milan Horvat. No, već 1935. godine vraćen joj je naziv Hrvatska čitaonica. O njezinom djelovanju tijekom Drugog svjetskog rata ne postoji mnogo podataka. Njezinim predsjednikom postao je Dragutin (Karlo) Svoboda, a građu koja se nabavljala činila su najčešće djela hrvatskih autora te djela o nacionalnoj povijesti.⁵⁰

⁴⁹ Renić, Zorka. Bjelovarske čitaonice i knjižnice početkom 20. stoljeća. // Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački rad u Bjelovaru 1, 1(2007), str. 147-150.

⁵⁰ Isto, str. 64-68.

7.3. Narodna knjižnica od sredine 20. stoljeća do 1991. godine

Tek sredina 20. stoljeća donosi značajniji pomak i napredak u knjižničarstvu. Bjelovarska knjižnica nakon 1952. vraća se u svoj prostor, u zgradu na Šetalištu dr. Ivše Lebovića u Bjelovaru te dobiva i osposobljava dječji odjel koji otad funkcionira zajedno s posudbenim. Godine 1959. počinje koristiti Univerzalnu decimalnu klasifikaciju (UDK) za obradu građe, a od 1965. knjižnica počinje s ustrojem audio-vizualne građe.⁵¹ I. Pejić i Ž. Prohaska navode da je Pokretna knjižnica u Bjelovaru osnovana 1972. godine te predstavlja značajan iskorak u suvremeno knjižničarstvo. Cilj osnivanja bilo je pružanje knjižničnih usluga onim stanovnicima koji nisu bili obuhvaćeni mrežom knjižnica Narodne knjižnice „Petar Preradović“. Njezina povijest dulja je od četrdeset godina, a svoje prvo vozilo dobila je 20. listopada 1972. godine. Do kraja 1972. Pokretna knjižnica imala je 26 stajališta i 280 članova, a posuđeno je oko 2.000 knjiga. Njezin prvi knjižničar bio je Mato Debač, a nakon njega rad je preuzeo Željko Prohaska. Fond je sačinjavalo oko 3.000 svezaka knjiga, bibliokombi bio je dug 5,00 m, a u njega je mogla stati samo trećina cjelokupnog fonda. Svaka dva tjedna bibliokombi je obilazio mjesne zajednice, seoske domove kulture i područne škole. Knjižničari su u rad Bibliobusne službe uložili svoj maksimum stručno se usavršavajući na skupovima posvećenim pokretnim knjižnicama. Kao izvrsna metodička i pedagoška nadopuna radu Bibliobusne službe, 1982. godine s radom je počela i Pokretna igraonica kojom se nastojalo u knjižnične programe uključiti i onu djecu koja nisu imala mogućnost pohađanja vrtića.⁵²

⁵¹ Pejić, Ilija. Narodne knjižnice na kraju 20. stoljeća: stanje i novi ustrojbeni oblici mreže knjižnica u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Bjelovar: HPZK Ogranak Bjelovar: Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar, 2000. Str. 53-54.

⁵² Pejić, Ilija; Prohaska, Željko. Priča o knjizi na kotačima: povijest Bibliobusne službe Narodne knjižnice „Petar Preradović“ Bjelovar /1972.-2012./. Bjelovar: Narodna knjižnica „Petar Preradović“, 2012. Str. 7-35.

7.4. Narodna knjižnice od 1991. godine do danas

Prostorni problemi poput skučenosti, razmještaja na četiri lokacije i neriješenog vlasništva, koji su onemogućavali razvoj bjelovarske knjižnice, napokon su riješeni u lipnju 2001. kada je svečano otvoren novi preuređeni prostor u nekadašnjoj kući krajiškog časnika s kraja 18. i početka 19. stoljeća. Novouređeni prostor sada je pogodan za rad, učenje, provođenje slobodnog vremena i zadovoljavanje informacijskih potreba općenito. U sklopu novih oblika usluga knjižnica je ponudila više internetskih mjesta, internetski kiosk, odvojenu čitaonicu dnevnog i tjednog tiska te prostor za igraonicu i javne priredbe. Također, ugrađeno je dizalo, klima uređaji i razglas u knjižnici na prvom i drugom katu, a u funkciji je i sanitarni čvor za invalide. Korisnicima je omogućeno osamdesetak naslova novina, časopisa i revija, a na Studijskom odjelu nalazi se i električni pijanino namijenjen korisnicima što nije baš česta pojava u narodnim knjižnicama diljem Hrvatske.⁵³

8. Zavičajna zbirka Bjelovariana

Godine 1975. osnovana je zavičajna zbirka Narodne knjižnice „Petar Preradović“ u Bjelovaru. Ustroj zavičajnih zbirki također započinje i u ostalim narodnim knjižnicama, i to krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća. Euforija koju je donio brzi tehnološki napredak i masovna uporaba novih medija kao što su televizija i računalo neki su od razloga kasnom pojavljivanju zavičajnih zbirki. Nakon početnog oduševljenja novim medijima, uvidjelo se kako tiskana knjiga i dalje ostaje čvrsti temelj naše civilizacije. Sve do sedamdesetih godina 20. stoljeća, narodne knjižnice većinu pažnje poklanjale su širenju pismenosti i opće kulture, zapostavljajući više oblike stručnoga rada, pa su tako formiranje zavičajne zbirke i rad u njoj potraživali odgovore na izazove koji su se u tom području nametnuli. Tako je nastao niz pitanja počevši od određenja područja koje pokriva, građe koju skuplja te načina na koje se građa razvrstava i obrađuje. Vezano uz tu problematiku, sedamdesetih godina pojavljuju se iznimno važni radovi Srne Vuković-Mottl. U tom razdoblju knjižničari nisu uspjeli predočiti svojoj zajednici iznimno veliko značenje zavičajnih zbirki. Nije izdvajano dovoljno financijskih sredstava, nisu bili osigurani

⁵³ Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar. Iz povijesti knjižnice. URL: http://www.knjiznica-bjelovar.hr/index.php/o_nama/povijest/ (2016-08-22)

odgovarajući prostori s opremom, nije nabavljana sva građa te se nije posvećivalo dovoljno pažnje edukaciji knjižničara za rad na zavičajnim zbirkama. Izobrazba knjižničara veoma je važna kada je riječ o zavičajnim zbirkama jer o znanju, radu i predanosti knjižničara ovisi budućnost zavičajne zbirke. Ovim područjem prve su se u Bjelovaru počele baviti Zlata Veček i Zlata Škrbina, kao začetnice Zavičajne zbirke.⁵⁴

8.1. Zavičajna zbirka 60-ih i 70-ih godina

Tijekom pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća, bjelovarska knjižnica skupljala je građu lokalnog karaktera za zavičajnu zbirku i ujedno čuvala staru građu koja svjedoči o njezinoj povijesti i radu. U to doba još nisu bili jasno utvrđeni kriteriji u nabavi, selekciji niti u obradi građe. Tek je sazrijevala svijest o značenju zavičajne zbirke, a veliku pomoć o ovoj problematici pružili su radovi Srne Vuković-Mottl. Sredinom sedamdesetih godina 20. stoljeća, stvoreni su prostorni preduvjeti za zavičajnu zbirku. Godine 1974. Dječji odjel i Pokretna knjižnica preselili su u drugi prostor te je iste godine osnovana Studijska čitaonica, a unutar nje je оформljena i Zavičajna zbirka. Od 1975. godine počinje se voditi posebna knjiga inventara zavičajne zbirke, a iste godine оформljuju se i posebni katalozi (mjesni, abecedni, stručni) sa zapisima o fondu zavičajne zbirke.⁵⁵

8.2. Administrativne i povijesne granice

Iako je bjelovarska knjižnica prihvatila administrativne granice, one su bile podvrgnute promjenama. Tako se dogodilo da je zavičajna zbirka skupljala građu za Kotar Bjelovar, no on je 1968. godine ukinut. Godine 1972. osnovana je Zajednica općina Bjelovar u kojoj su ostale sve općine osim Vrbovca, pa se za zavičajnu zbirku prestala skupljati građa koja se odnosila na tu općinu. Godine 1993. novim teritorijalnim ustrojem Republike Hrvatske, područje bivše regije podijeljeno je na županije. Bivše općine Koprivnica, Križevci i Đurđevac dijele se na nove općine i tvore Koprivničko-križevačku županiju. Jednako se dogodilo i s Viroviticom koja spada u Virovitičko-podravsku županiju i Pakracem koji spada

⁵⁴ Pejić, Ilija, 1996. Nav.dj., str. 112.

⁵⁵ Ilija Pejić. Zavičajna zbirka narodne knjižnice „Petar Preradović“ Bjelovar. Bjelovar: Prosvjeta, 1996. Str. 8.

u Požeško-slavonsku županiju. Bjelovar, Čazma, Daruvar, Garešnica i Grubišno polje podijeljeni su na nove općine koje tvore Bjelovarsko-bilogorsku županiju. 27. ožujka 1995. godine Narodna knjižnica „Petar Preradović“ postala je županijskom matičnom knjižnicom zahvaljujući *Rješenju o utvrđivanju matičnih knjižnica u Republici Hrvatskoj* koje je donijelo Vijeće za knjižnice Hrvatske. Na taj način smanjio se opseg građe koju je prikupljala zavičajna zbirka. Govoreći o administrativnim i povijesnim kriterijima prikupljanja građe za zbirku, na ovom primjeru moguće je uočiti slabost administrativnog kriterija. Naime, ukoliko bismo ga se čvrsto pridržavali, u ovom slučaju zavičajna zbirka trebala je prestati skupljati građu s područja Đurđevca i Križevaca iako je s njima Bjelovar povijesno povezan. Uz administrativni, uvažava se i povijesni kriterij, a u nekim slučajevima povijesni je i odlučujući. Primjer je opet vezan uz ovo područje kada je 1968. godine ukinut Kotar Bjelovar. Zavičajna zbirka prestala je skupljati građu s područja Vrbovca jer on nije ušao u administrativnu jedinicu, a Bjelovar i Vrbovec nisu imali duboku povijesnu povezanost.⁵⁶

8.3. Sadržaj zbirke

U početku nastanka Zbirke bilo je važno prikupiti što više građe i u potpunosti su se poštivale sve tri sadržajne cjeline o kojima će biti govora u nastavku rada. No, od njegova nastanka sadržaj Zavičajne zbirke doživio je određene izmjene. Neke od sadržajnih cjelina doživjele su izmjene, a posebice treća. U prvim godinama nastanka Zbirke, od 1975. do 1980. godine, tiskarska produkcija bila je mala na bjelovarskom području, pa se skupljalo sve što su tiskare proizvodile. Ubrzo je donesena odluka da u Zbirku ulaze samo publikacije lokalnih tiskara koje su objavljene do 1945. godine te publikacije lokalnih tiskara koje se odnose na prvu i drugu sadržajnu cjelinu.⁵⁷

⁵⁶ Pejić, Ilija, Prosvjeta, 1996. Nav.dj., str. 8.

⁵⁷ Gatalica, Tina. Moja zavičajna zbirka Belovarensia. // Zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama: zbornik radova / priredila za tisak Jelica Leščić. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2011. Str. 109.

Tri glavne sadržajne cjeline na koje se Zbirka dijeli su:

8.3.1. Građa koja govori o zavičaju i njegovim građanima, a koja je objavljena bilo gdje u svijetu

Ovoj skupini pripadaju monografije, lokalni časopisi, školske novine te pojedinačni prilozi u ostalim časopisima. Posebno je izdvojena zbirka monografija o pojedinim mjestima, Bjelovarsko-bilogorskoj županiji te o gradu Bjelovaru. Zatim slijede monografije o Edi Murtiću, Toši Dapcu, Ivi Friščiću, Đuri Sudeti, Mati Lovraku kao i djela o povijesti tog zavičaja, arheološkim nalazištima, narodnim običajima i umjetnosti, razvoju gospodarstva i školstva te ostalih kulturnih institucija. Zbirka nadalje sadrži bibliografije, zbornike, godišnjake i kalendare, vodiče pojedinih knjižnica, turističke vodiče i velike zbirke planova grada, bogatu zbirku kataloga proizvoda, kataloge stočarskih i drugih poljoprivrednih sajмова, kataloge izložbi, fotografije staroga Bjelovara i zbirke plakata, a izdvajaju se: Bibliografija bjelovarskog školstva, Bjelovarski zbornik, Podravski zbornik, Zbornici Hrvatskoga-pedagoško književnoga zbora, Radovi zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, Godišnjaci srednjih i osnovnih škola, Spomenice pojedinih škola i društava, Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije te Česky kalendar.⁵⁸

8.3.2. Publikacije građana zavičaja koje su objavljene bilo gdje u svijetu

Ovoj skupini pripadaju radovi zavičajnika – onih koji su rođeni i/ili žive na tom području. Svojim djelima pridonijeli su obogaćivanju zavičaja i zavičajne baštine. Ovaj dio zbirke sadrži književna djela Gorana Tribusona, Željka Sabola, Mirka Sabolovića, Krste Špoljara, Mate Lovraka, Milana Taritaša, Đure Sudete, Ivana Dončevića, Slavka Kolara i mnogih drugih književnika. Posebna pažnja pridaje se prvim izdanjima Ivana Trnskog i Petra Preradovića. Ovoj sadržajnoj cjelini pripadaju: magistarski radovi, doktorske disertacije, sveučilišni i drugi udžbenici, bibliografije, prilozi u časopisima, zbornicima, rukopisi i posebni otisci.⁵⁹ Također, tu su i radovi pedagoga Antuna Cuvaja i Vladimira Strugara, matematičara Zvonimira Janka, Vilka Ničea, Milorada Tomića, teologa Stjepana Kožula, filozofa i sociologa Milana Galovića, začetnika računalnih znanosti Milana Bosanca i Ivana Turka, povjesničara Želja Pleskalta, Mladena Medara i Željka Karaule, arheologa Gorana

⁵⁸ Bjelovariana zavičajna zbirka. URL: <http://library.foi.hr/bjelovariana/index.php?page=link1> (2016-07-07)

⁵⁹ Isto.

Jakovljevića, etnologa Zvonimira Lovrenčevića i Silvije Sitta, knjižničara i književnog povjesničara Ilije Pejića itd.⁶⁰

8.3.3. Građa koja je nastala, objavljena i tiskana na teritoriju zavičaja do 1945. godine

Ovoj skupini pripadaju publikacije bjelovarskih tiskara i nakladnika. Veoma su značajne knjige bjelovarskih tiskara i nakladnika koji su djelovali od kraja 19. stoljeća do završetka Drugog svjetskog rata. U značajnije tiskarske produkcije važne za proučavanje povijesti tiskarstva i nakladništva pripadaju tiskarska produkcija L. Weissa, J. Fleischmanna, F. Lipšića te A. Kolesara.⁶¹

Zbog očuvanja i jedinstvenosti, građa Zbirke ne posuđuje se izvan knjižnice.⁶² „Rad na Bjelovariani je započeo 2003. godine i obuhvaćao je sljedeće poslove:

1. reviziju, ujednačavanje i nadopunu kataložnih zapisa
2. analitičku obradu sadržajno samostalnih radova u zbornicima, kalendarima, antologijama, čitankama i zbirkama
3. izradu datoteke zavičajnih autora koja obuhvaća kratku biografiju autora, u kojoj je posebno naznačena veza sa zavičajem, te bibliografiju radova
4. detaljno predmetno označivanje zastupljenih sadržaja
5. pregled dostupnih bibliografija i biografskih leksikona te s tim u vezi pojačanu nabavu građe i popunjavanje fonda Zavičajne zbirke onim djelima i autorima, posebice starijeg datuma, koji do tada nisu bili u Zbirci.
6. anotiranje svih publikacija nabavljenih od 2007. pa nadalje
7. selekciju građe
8. digitalizaciju naslovnica i digitalizaciju pojedinih djela
9. postavljanje bibliografske baze na Webu“⁶³

Godine 2009. završena je prva od devet navedenih faza, a na Web su postavljene sve vrste građe osim časopisa, novina i audio-vizualne građe. Bjelovarianu je moguće pretraživati prema:

⁶⁰ Gatalica, Tina. Nav.dj., str. 110.

⁶¹ Bjelovariana zavičajna zbirka. URL: <http://library.foi.hr/bjelovariana/index.php?page=link3> (2016-07-07)

⁶² Bjelovariana zavičajna zbirka. URL : <http://library.foi.hr/bjelovariana/index.php> (2016-08-06)

⁶³ Isto. URL: <http://library.foi.hr/bjelovariana/index.php?page=oprojektu> (2016-08-06)

1. vrsti građe
2. abecednom redoslijedu
3. glavnim stručnim skupinama Univerzalne decimalne klasifikacije
4. naslovu
5. ključnim riječima
6. autorima teksta
7. urednicima
8. ilustratorima
9. prevoditeljima
10. kronološki, prema godini izdavanja publikacije⁶⁴

8.4. Teritorij zbirke

Zbirka je najprije pokrivala područje Zajednice općina Bjelovar (u daljnjem tekstu: ZOB), i bila je jedina zavičajna zbirka na tom području, no 1993. godine ustrojem Republike Hrvatske na županije, došlo je do podjele ZOB-a na: Bjelovarsko-bilogorsku, Koprivničko-križevačku, Virovitičko-podravsku i Požeško-slavonsku županiju. Nakon takve podjele nije bilo moguće uvrstiti u zbirku samo dio koji se odnosio na Bjelovarsko-bilogorsku županiju, jer bi se na taj način onemogućilo skupljanje građe s područja Križevaca ili Đurđevca, s kojima postoji povijesna povezanost. Oni su, naime, zajedno s Bjelovarom tvorili Bjelovarsko-križevačku županiju. Zbog povijesne isprepletenosti, u povijesnim prikazima Križevaca, Đurđevca i Virovitice može se pronaći mnoštvo podataka o Bjelovaru i njegovoj okolini. Godine 1983. gradska knjižnica u Koprivnici dobiva zavičajnu zbirku te je bjelovarska knjižnica otada značajno smanjila udio građe koja se odnosi na taj kraj.⁶⁵ Zavičajna zbirka Bjelovarske knjižnice danas prikuplja građu s područja Bjelovarsko-bilogorske županije, no s posebnim naglaskom na Grad Bjelovar i pripadajuća naselja i općine.

⁶⁴ Isto. URL: <http://library.foi.hr/bjelovariana/index.php?page=oprojektu> (2016-08-06)

⁶⁵ Gatalica, Tina. Nav.dj., str. 22.

8.5. Smještaj zbirke

Zavičajna zbirka nalazi se na Studijskom odjelu Knjižnice. Dio građe koji uključuje noviju građu smješten je u zasebnom krilu Studijskog odjela u otvorenom pristupu. Časopisi, novine, djela bjelovarskih tiskara i nakladnika kao i ostatak stare građe, zatim plakati, katalozi i grafike nalaze se u spremištu, odvojeni od građe Studijskog odjela. Na policama su smještene knjige i časopisi, dok se audio-vizualna građa, grafike, plakati, zemljopisne karte i planovi nalaze u posebnim ladicama. Korisnici knjižnice na raspolaganju imaju oko 40 radnih mjesta i četiri računala, a otvorenost za korisnike je 60 sati tjedno. Ukoliko govorimo o djelatnicima zaduženima za zavičajnu zbirku, ona ima svoju voditeljicu, ali glavni se zadaci vežu uz rad na Studijskom odjelu i poslove koji obuhvaćaju istraživanja građe, nabave, obrade i prezentacije zbirke. Ipak, za potrebe ovako velike Zbirke, knjižnica bi trebala djelatnika koji bi se bavio samo njome.⁶⁶

8.6. Veličina fonda i vrste građe

Zbirka se nalazi na Studijskom odjelu te obuhvaća sljedeće vrste građe:

1. Knjige (približno 2800)

Knjige su najbronije i zauzimaju središnje mjesto zavičajne zbirke. Počeci prikupljanja građe vežu se uz djelovanje Časničkog čitaoničkog društva (Casino Verein Belowar) tridesetih godina 19. stoljeća. Fond je većinom bio na njemačkom jeziku. Pedesete i šezdesete godine donose valove germanizacije i mađarizacije, no isto tako i otpor naroda. Dolaskom bana Mažuranića na čelo Hrvatske situacija se mijenja, pa se 1872. godine u Društvo uvodi hrvatski jezik kao službeni. Fond se tako odlikuje djelima koja svjedoče o ljepoti i snazi hrvatskog jezika. Inicijalni fond knjižnice sadržavao je i knjige s različitim žigovima osnivača, pa su one izuzetno vrijedne za izučavanje povijesti ustanove. O uglednom i kulturnom radu ustanove svjedoče knjige s posvetom autora i autografom. One su ušle u fond prigodom boravka raznih književnika, umjetnika i znanstvenika u knjižnici.⁶⁷

2. serijske publikacije (časopisi i novine, približno 1200)

⁶⁶ Isto, str. 111.

⁶⁷ Pejić, Ilija, Prosvjeta, 1996. Nav.dj., str. 12.

3. Separati (približno 80)
4. Disertacije, magistarski i diplomski radovi (približno 60)
5. Geografske karte s planovima pojedinih naselja (približno 70)
6. Razglednice (približno 40)
7. Plakati (približno 700)
8. Grafike (približno 80)
9. Katalozi izložbi (približno 230)
10. Audio-vizualna građa (zvučne kasete, CD-i, CD-ROM-ovi, videokasete, približno 100)⁶⁸

8.7. Obrada zavičajne zbirke Bjelovariana

Stručna obrada građe nužna je kako bi Zbirka bila dostupna i iskoristiva za korisnike. S obzirom na sadržaj i vrste građe koje se mogu pronaći u zavičajnoj zbirci, ona je vrlo raznolika i složena te predstavlja nacionalnu knjižnicu u malom za područje koje pokriva. Početak obrade Zbirke obuhvaćao je sljedeće procese: 1. inventarizaciju – za svaku vrstu građe vodio se posebni inventarni niz, 2. raspored te 3. katalogizaciju. Zbirka je imala svoj abecedni, stručni i naslovni katalog, a kataloški su listići stavljeni u središnji abecedni i stručni katalog. Kataloškim listićima dodijeljena je oznaka ZZB (Zavičajna zbirka Bjelovariana) koja je bila smještena na vrhu listića. No, sadržajno samostalni radovi u antologijama, zbornicima, zbirkama i časopisima nisu obrađivani, građa nije predmetizirana, datoteka zavičajnih autora nije vođena, a kataloški opis bio je neujednačen jer su se pravila katalogizacije od utemeljenja Zbirke promijenila, jednako kao što su se mijenjali i voditelji Zbirke. Često se događalo da vrijedna građa bude „nevidljiva“, a samim tim i nedostupna za korisnike. Također, često se događalo da se na temelju postojeće obrade nije moglo zaključiti zašto se određena publikacija nalazi u Zbirci. Budući da zbog navedenih razloga Zbirka nije predstavljala pouzdanu bazu podataka za istraživanje i upoznavanje s prošlošću, bilo je potrebno izmijeniti i nadopuniti postojeće kataloške zapise, analitički i predmetno obraditi građu, napraviti autorsku bazu podataka te Zbirku učiniti dostupnom i pretraživom kako na

⁶⁸ Bjelovariana zavičajna zbirka. URL: <http://library.foi.hr/bjelovariana/index.php?page=main> (2016-08-06)

webu tako i u tiskanom obliku za korisnike. Posao je započeo 2003. godine uz podršku Metel/Win programa.⁶⁹

8.8. *Prezentacija Zbirke*

Zavičajna zbirka čija je građa prikupljena i uređena nudi niz mogućnosti kojima knjižnica može prezentirati svoju zbirku, organizirati različite promotivne aktivnosti ali i ostvariti svoju izdavačku djelatnost. U nastavku rada nalazi se nekoliko projekata koje je knjižnica provela.

8.8.1. Grad i njegovi ljudi

Ciklus pod nazivom „Grad i njegovi ljudi“ povezan je s promidžbenom djelatnošću Zbirke, a osmislila ga je voditeljica zavičajne zbirke, Tina Gatalica. Bjelovar je bogat raznim istaknutim književnicima, slikarima, kiparima, glazbenicima, sportašima i slično, pa su tako i njihova djela nezaobilazna kad se radi o građi koja ulazi u zavičajnu zbirku. Projekt je imao tri zadatka: knjižnični, edukativni i odgojni. Knjižnični je podrazumijevao upoznavanje s građom zavičajne zbirke te njezino promoviranje. Edukativni je nastojao predstaviti istaknute osobe grada Bjelovara zajedno s njihovim postignućima te istaknuti važnost njihova djelovanja. Odgojni zadatak bio je usmjeren na razvijanje poštovanja i ljubavi prema zavičaju i zavičajnoj baštini. Projekt se provodio putem raznih izložbi, okruglih stolova, znanstvenih skupova, predavanja, promocija knjiga i slično. Često su kombinirana dva oblika poput promocije knjiga i izložbe o životu i radu autora kao i njegovih djela. Programi ovog ciklusa odvijaju se jednom mjesečno, a aktivnosti se pomno planiraju. Kao rezultat, voditeljica projekta, Tina Gatalica navodi da su korisnici programa veoma zainteresirani za život i djelovanje poznatih ličnosti grada Bjelovara i drugih poznatih zavičajnika, a mnogi od njih su postali članovi knjižnice upravo zahvaljujući ovom projektu. Korisnici mogu predložiti budućeg gosta i aktivnosti te na taj način zajedno s knjižničarima utjecati na budući razvoj projekta. Pozitivan je utjecaj projekta u pogledu zavičajne zbirke. Na ovaj način građa se širi, pomno se istražuje bibliografij autora i nabavljaju se publikacije kojih dotad nije bilo u fondu zbirke.⁷⁰

⁶⁹ Gatalica, Tina, 2011. Nav.dj., str. 111.

⁷⁰ Isto, str. 113.

8.8.2. Preradović na internetu

Digitalizacija Zavičajne zbirke započela je kreiranjem baze podataka o Petru Preradoviću. Digitalizaciju su započele knjižničarke Zorka Renić i Tatjana Cifrak, a baza nosi naziv „Preradović na internetu“. Čini ju građa zavičajne zbirke, građa NSK te građa pjesnikove rodne kuće koja je danas muzej u Grabrovnici. Baza je osmišljena s ciljem da se na zanimljiv način ukaže na pojavu Petra Preradovića u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća te prikaže njegovo stvaralaštvo. Također, ovo je primjer i ostalim hrvatskim knjižnicama da se potrudu oblikovati slične sadržaje o svojim književnicima. U bazi se nalaze bibliografija pjesnikovih radova i radova o njemu, Preradovićev životopis, notni zapisi, stvaralaštvo, izbor iz poezije te kviz. Projekt je prepoznat kao vrijedan, pa je bjelovarska knjižnica 2004. godine dobila nagradu Zaklade dr. Ljerke Markić Čučuković.⁷¹

8.8.3. Đuro Sudeta: od pretiska do elektroničke knjige

Povodom stote godišnjice rođenja zavičajnika Đure Sudete, 2003. godine pokrenut je projekt pod nazivom „Od pretiska do elektroničke knjige – digitalizacija zavičajne baštine“. Osmislio ga je Ilija Pejić, a njegov cilj je bio „ponovno vrjednovanje književnog djela Đure Sudete u kontekstu hrvatske književnosti 20. stoljeća i novih društvenih promjena, razvijanje senzibilnosti za književno stvaralaštvo zavičajnih pisaca i književnika uopće, stvaranje samostalne baze podataka o Sudeti i njegovu djelu radi promicanja, očuvanja i bolje iskoristivosti zavičajne baštine.“ Projekt se odvijao u nekoliko faza, a trajao je 4 godine. Unutar projekta održani su stručni i znanstveni skup o Đuri Sudeti, objavljena je elektronička knjiga, a na webu se mogu pronaći njegov životopis i bibliografija, izbor iz poezije i proze te Sudetina pisma. Projektom su istaknute kulturne posebnosti bilogorsko – podravskog kraja te je povećana dostupnost rijetkim i teško dostupnim tekstovima Đure Sudete.⁷²

8.8.4. U knjižnici do diplome

Još jedan od projekata koji je osmislila Tina Gatalica, a započeo je 2008. godine, naziva se „U knjižnici do diplome“. Obuhvaća pretraživanje, organiziranje i ponudu stručne i znanstvene literature potrebne za izradu seminarskih, diplomskih i magistarskih radova kao i doktorskih disertacija. Ciljevi projekta su omogućavanje studentima jeftinije, kvalitetnije i

⁷¹ Isto, str. 113-114.

⁷² Isto, str. 114-115.

brže studiranje, podržavanje cjeloživotnog učenja te predstavljanje Studijskog odjela javnosti, predstavljanje zavičajne zbirke kao izvora stručnih i znanstvenih informacija o zavičaju. Zahvaljujući ovom projektu, povećana je korištenost građe zavičajne zbirke, a zbirka je obogaćena novim diplomskim, magistarskim i doktorskim radovima.⁷³

8.9. Nakladnik Čvor

Godine 1968. osnovana je tvrtka Čvor kao Enigmatsko udruženje Bjelovar. Na čelu se nalazio Stjepan Horvat, a njezina osnovna djelatnost bila je izdavaštvo zagonetačkih časopisa i knjiga. Od 1968. godine pa sve do danas, Čvor je postao najpoznatiji specijalizirani izdavač časopisa i zagonetačke literature u Europi. U posljednje vrijeme bavi se i značajnijom nakladničkom djelatnošću i s drugih područja. Godišnje samostalno izda oko deset naslova, a suradnjom s drugima još toliko. Osim što je najpoznatiji u području izdavanja zagonetačke literature, izdaje i časopise na športski ribolov, promidžbu i informiranje. Od 1995. godine Čvor je registriran kao trgovačko društvo za nakladništvo i trgovinu, s osnovnim kapitalom od 1.386.000 kuna, vlastitim prostorom od 350 m² koji se nalazi u Ulici Matice hrvatske 24 u Bjelovaru. Broj stalnih zaposlenika je 7, uz dvadesetak stalih vanjskim suradnika. Danas se u izdavaštvu Čvora nalaze stalna izdanja sljedećih publikacija: dvotjednik Osmosmjerka, mjesečnici Ribiči & ribe, Županijski oglasnik te gradski informacijski vodiči za Bjelovar, Kutinu i Sisak. Također, tu je i niz povremenih izdanja, raznih manifestacija u koje je uključen Čvor. Jedan od značajnijih, kojeg je moguće pronaći i u bibliografiji navedenoj niže u radu, je Međunarodni salon karikature Čvorak, no on je privremeno obustavljen zbog nezainteresiranosti pokrovitelja i gradskih vlasti. Godine 2008. Čvor je navršio 40 godina postojanja.⁷⁴ Čvor je jedan od rijetkih nakladnika enigmatike u Hrvatskoj. Osim njega, Hrvatski zagonetački savez spominje nakladnika i tiskara pod nazivom Novi list d.d. koji izdaje enigmatski časopis Feniks.⁷⁵

⁷³ Isto, str. 115-116.

⁷⁴ Čvor. URL: <http://www.cvor.hr/page.php?s=onama> (2016-09-01)

⁷⁵ Hrvatski zagonetački savez. URL: <http://hzags.hr/enigmatski-redakcije> (2016-25-09)

9. Pretraživanje najzastupljenijih autora u zavičajnoj zbirci Bjelovariana

Digitalizirana građa zavičajne zbirke Bjelovariana dostupna je putem weba (URL adresa zbirke navedena je u fusnoti)⁷⁶. Također, cjelokupna zbirka obrađena je i publicirana u programskom paketu za upravljanje knjižnicama METELwin.⁷⁷ Budući da se cijeli rad odnosi na zavičajnu zbirku i pripadnost Bjelovaru i njegovoj okolini, nastavak rada opisuje pretraživanje provedeno u sklopu ovog rada kojim se željelo saznati koji autori čija se djela nalaze u zavičajnoj zbirci Bjelovariana su najzastupljeniji.

9.1. Metodologija pretraživanja

Pretraživanje je provedeno na jednostavan način. Digitaliziranu građu zavičajne zbirke moguće je pretražiti na sljedeće načine: prema autoru, uredniku, ilustratoru, prevoditelju, vrsti građe, ključnim riječima, godini, stručnim skupinama i nakladničkoj cjelini. Kako bi se pretražili najzastupljeniji autori, odabirom gumba „Autori“ pojavljuje se abecedni niz svih autora zavičajne zbirke. Njihov zbroj daje brojku od 2305 autora. Pregledom prema abecednom popisu izdvojeni su autori čiji je broj publikacija u zavičajnoj zbirci bio najveći, a iznosio je najmanje 10 publikacija. U dodatku 1 nalazi se abecedni popis najzastupljenijih autora zavičajne zbirke Bjelovariana. Abecedni poredak oslanja se na pravilo „Prezime, ime“ nakon kojeg je upisan broj radova.

Nakon abecednog popisa najzastupljenijih autora u zavičajnoj zbirci Bjelovariana, popis je sortiran prema broju publikacija svakog autora, od najzastupljenijeg prema najmanje zastupljenim autorima. Autori s jednakim brojem radova redani su prema prezimenu abecednim rasporedom. Njihov popis nalazi se u dodatku 2. Od sveukupnog broja autora, koji, kako je već spomenuto iznosi 2305, ostalih 2187 autora ima manje od 10 publikacija u zavičajnoj zbirci.

Dodatak 3 donosi bibliografiju izdanja nakladnika Čvor. Prilikom posjeta Narodnoj knjižnici „Petar Preradović“ u Bjelovaru, posjetila sam zavičajnu zbirku. U razgovoru s voditeljicom zavičajne zbirke, knjižničarkom Tinom Gatalicom dotakle smo se zanimljivog dijela zavičajne zbirke kojeg tvore publikacije nakladnika Čvor. Otud ideja o izradi

⁷⁶ Zavičajna zbirka – Bjelovariana. URL: <http://library.foi.hr/m3/kzbirka.asp?B=31&rbr=900> (2016-08-20)

⁷⁷ Gatalica, Tina. Bjelovariana - Zavičajna zbirka narodne knjižnice "Petar Preradović" Bjelovar : bibliografska baza podataka o Bjelovaru i bjelovarskom kraju. Bjelovar : Narodna knjižnica "Petar Preradović", 2010.

bibliografije za ovaj dio zbirke. Bibliografija popisuje sva izdanja ovog nakladnika koja se trenutno nalaze u zavičajnoj zbirci, a u nastavku rada istraženo je koji se autori s popisa najzastupljenijih autora zavičajne zbirke Bjelovariana nalaze u bibliografiji izdanja nakladnika Čvor. Dodatak 4 donosi upravo takav popis. Autori su poredani abecedno prema prezimenu, u zagradi se nalazi sveukupan broj publikacija određenog autora u zavičajnoj zbirci, a nakon ukupnog broja publikacija nalazi se broj publikacija koje pripadaju određenom autoru u bibliografiji.

9.2. Rezultati pretraživanja

Kako je već rečeno, pregledom prema abecednom popisu izdvojeni su autori čiji je broj publikacija u zavičajnoj zbirci bio najveći, a iznosio je najmanje 10 publikacija. Na taj način izdvojeno je 118 autora od ukupnog broja 2305, koliko iznosi sveukupan broj autora. Sortiranjem prema broju publikacija svakog autora, od najzastupljenijeg prema najmanje zastupljenim autorima, nailazimo na podatak da je autor s najvećim brojem publikacija unutar zavičajne zbirke Bjelovariana, književnik Goran Tribuson s brojem od ukupno 135 publikacija. Slijede ga Mladen Vezmarović s ukupno 116 publikacija, Mato Lovrak sa 107 publikacija, Slavko Kolar sa 100, Marija Drobnjak-Posavec s 92 publikacije i ostali.

Broj autora s popisa najzastupljenijih autora zavičajne zbirke Bjelovariana, a koji se nalaze u bibliografiji izdanja nakladnika Čvor iznosi 21. Važno je napomenuti da iako nije naveden kao jedan od najzastupljenijih autora u cjelokupnoj zbirci, Stjepan Horvat se u bibliografiji kao autor pojavljuje 4 puta, a kao urednik čak 57 puta. Sinišu Slavinića koji se pak nalazi i na cjelokupnom popisu najzastupljenijih autora zavičajne zbirke te na popisu u bibliografiji, nalazimo 17 puta kao autora publikacija u bibliografiji te 4 puta kao urednika u bibliografiji.

10. Zaključak

Današnje doba zahtijeva sve više informacija koje u elektroničkom obliku mogu biti zatražene, pretražene i dostupne. Digitalizacijom građe omogućava se jednaka dostupnost svim korisnicima. Prema navedenim istraživanjima, 2011. i 2015. godine, pokazalo se da većina narodnih knjižnica u Hrvatskoj posjeduje zavičajnu zbirku, no zastupljenost digitalizirane građe najmanja je u istočnoj Hrvatskoj. Narodne knjižnice u Hrvatskoj pokreću projekte digitalizacije, no na poslovima digitalizacije sudjeluje minimalan broj djelatnika, koji se digitalizacijom bave usporedno s ostalim poslovima knjižničarske struke. Manjak djelatnika na tom području ukazuje na nepovoljnu financijsku situaciju mnogih knjižnica. Zasebno prikazanu zavičajnu bibliografiju posjeduje tek 10% narodnih knjižnica u Hrvatskoj.

Narodna knjižnica „Petar Preradović“ u Bjelovaru s digitalizacijom građe zavičajne zbirke započela je 2009. godine. Njezina uloga je da sakupljajući građu koja govori o prošlosti i sadašnjosti bjelovarskog kraja, pruži uvid u razne segmente društvenih zbivanja kroz vrijeme te potakne daljnje istraživanje ovog kraja, istodobno razvijajući svijest o važnosti očuvanja kulturne baštine. Pretraživanjem najzastupljenijih autora zavičajne zbirke, prvo mjesto zauzeo je književnik Goran Tribuson sa svojih 135 publikacija. Ovaj podatak govori o značaju navedenog književnika na bjelovarskom području te potiče na daljnje prikupljanje njegovih djela, kao i djela ostalih zavičajnika ove regije.

Izrada bibliografije nakladnika Čvor korak je koji prethodi digitalizaciji publikacija. Na popisu digitaliziranih publikacija zasad se ne nalaze djela nakladnika Čvor. U zavičajnoj zbirci popisano je sveukupno 183 publikacije nakladnika Čvor. Ovu bibliografiju nalazim vrijednim popisom jer predstavlja djela jednog od najznačajnijih nakladnika ove vrste publikacija u Europi, konkretno publikacije s područja zagonetaštva. Bibliografija je izrađena na način da su publikacije poredane prema abecednom redoslijedu prezimena autora te naslova publikacija ukoliko predmetnica ide na glavni naslov publikacije. Pretraživanjem broja autora s popisa najzastupljenijih autora zavičajne zbirke Bjelovariana, a koji se nalaze u bibliografiji izdanja nakladnika Čvor dobiven je podatak o 21 autoru. U bibliografiji se posebno ističe Stjepan Horvat kao jedan od utemeljitelja tvrtke Čvor te kao značajan autor i urednik mnogih publikacija. Zavičajna zbirka vrijedan je segment spomenute knjižnice te sadrži vrijedna djela s područja Bjelovara i okolice. Pregledom bibliografije, zaljubljenici u ovu vrstu publikacija mogu pronaći djela koja ih zanimaju, a knjižničarima zaduženima za

digitalizaciju može poslužiti kao orijentir pri odabiru građe koja će sljedeća biti na popisu za digitalizaciju. Digitalizacija ovakve vrste građe može podići razinu zainteresiranosti korisnika za zagonetaštvo i razbibrigu u svijetu koji je danas prepun raznolikih informacija. Nažalost, trenutno ne postoji suradnja bjelovarske knjižnice s nakladnikom Čvor. Ukoliko bi se u skoroj budućnosti takva suradnja postigla na način da nakladnik financira digitalizaciju ili dio digitalizacije ovih izdanja, bio bi to značajan pomak za zavičajnu zbirku Bjelovarianu.

Literatura

1. Autorsko djelo. URL: <http://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/autorsko-djelo/> (2016-08-08)
2. Begić, Zvonimir; Delišimunović, Andrea; Leščić, Jelica. Projekti digitalizacije u hrvatskim narodnim knjižnicama status 2011. – izvještaj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012)
3. Bjelovariana zavičajna zbirka. URL: <http://library.foi.hr/bjelovariana/index.php?page=link1> (2016-07-15)
4. Borgman, Christine L. Od Gutenbergova izuma do globalnoga informacijskog povezivanja : pristup informaciji u umreženom svijetu. Lokve: Benja, 2002.
5. Čvor. URL: <http://www.cvor.hr/page.php?s=onama> (2016-09-01)
6. Doctorow, Cory. Content : Selected Essays on Technology, Creativity, Copyright, and the Future of the Future. San Francisco: Tachyon Publications, 2008.
7. Gatalica, Tina. Moja zavičajna zbirka Belovarensia. // Zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama: zbornik radova / priredila za tisak Jelica Leščić. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2011.
8. Gatalica, Tina. Bjelovariana - Zavičajna zbirka narodne knjižnice "Petar Preradović" Bjelovar : bibliografska baza podataka o Bjelovaru i bjelovarskom kraju. Bjelovar : Narodna knjižnica "Petar Preradović", 2010.
9. Gatalica, Tina. Zavičajna zbirka narodne knjižnice „Petar Preradović“ u Bjelovaru . // Bjelovarski učitelj 7, 2-3(1998).
10. Horvat, Aleksandra. Digitalizacija i knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012).
11. Horvat, Aleksandra; Živković, Daniela. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb: Hrvatska Sveučilišna Naklada, 2013.
12. Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/> (2016-09-25)
13. Hrvatski zagonetački savez. URL: <http://hzags.hr/enigmatski-redakcije> (2016-25-09)
14. Janeš, Lovro. Digitalizacija građe u knjižnicama s osvrtom na digitalizaciju hemeroteke u Gradskoj knjižnici „Franjo Marković“ Križevci. // Cris 5, 1(2003). URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=139975 (2016-08-05)

15. Križak, Lana; Seiter-Šverko, Dunja. Digitalizacija kulturne baštine u Republici Hrvatskoj : od trenutne situacije prema nacionalnoj strategiji. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012).
16. Krpan-Smiljanec, Marina. Komunikacija zavičajnih sadržaja u digitalnoj sredini : doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2015.
17. Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar. Iz povijesti knjižnice. URL: http://www.knjiznica-bjelovar.hr/index.php/o_nama/povijest/ (2016-08-22)
18. Pejić, Ilija. Narodne knjižnice na kraju 20. stoljeća: stanje i novi ustrojbeni oblici mreže knjižnica u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Bjelovar: HPZK Ogranak Bjelovar: Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar, 2000.
19. Pejić, Ilija. Zavičajna zbirka kao jedan od oblika djelovanja knjižničara u društvenoj zajednici. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 39, 1-2 (1996)
20. Pejić, Ilija. Zavičajna zbirka narodne knjižnice „Petar Preradović“ Bjelovar. Bjelovar: Prosvjeta, 1996.
21. Pejić, Ilija; Prohaska, Željko. Priča o knjizi na kotačima: povijest Bibliobusne službe Narodne knjižnice „Petar Preradović“ Bjelovar /1972.-2012./. Bjelovar: Narodna knjižnica „Petar Preradović“, 2012.
22. Renić, Zorka. Bjelovarske čitaonice i knjižnice početkom 20. stoljeća. // Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački rad u Bjelovaru 1, 1(2007)
23. Renić, Zorka; Kreštan, Tatjana. Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar: od časničkog kasina do novog tisućljeća. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012.
24. Rječnik hrvatskoga jezika / glavni urednik Jure Šonje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža : Školska knjiga, 2000.
25. Seiter-Šverko, Dunja. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt „Hrvatska kulturna baština“. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012).
26. Stančić. Hrvoje. Digitalizacija. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2009.
27. Strategija „Informacijska i komunikacijska tehnologija – Hrvatska u 21. stoljeću“. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/309511.html> (2016-09-10)
28. Šapro-Ficović, Marica. Masovna digitalizacija knjiga : utjecaj na knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2(2011). URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=119708 (2016-08-08)

29. Vuković-Mottl, Srna. Zavičajna zbirka. // Bjelovarski učitelj 7, 2-3(1998)
30. White, Andy. The 'Universal library' returns in digital form. // Libellarium 1, 1(2008).
URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=58371 (2016-09-11)
31. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. URL: www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima (2016-08-10)
32. Zavičajna zbirka – Bjelovariana. URL:
<http://library.foi.hr/m3/kzbirka.asp?B=31&rbr=900> (2016-08-20)
33. Živković, Daniela. Knjižnice i zavičajnost na pragu globalizacije. Karlovac: Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2011.

Dodatak 1

Abecedni popis najzastupljenijih autora zavičajne zbirke Bjelovariana

1. Abramović, Zoran 15
2. Adamović, Dubravko 14
3. Banas, Stjepan 37
4. Bažant, Vladimir 10
5. Biškup, Josip 42
6. Bjelovitić, Miloš 11
7. Blaha, Karlo 15
8. Blažeković, Kristijan 12
9. Blažeković, Stjepan 20
10. Brebrić, Zdenka 11
11. Budisavljević, Bude 10
12. Buturac, Josip 12
13. Cvrtila, Josip 57
14. Čukić, Dragomir 23
15. Delić, Barbara 19
16. Dizdar, Zdravko 11
17. Dončević, Ivan 30
18. Donković, Ana 13
19. Dragišić, Simo 12
20. Drobnjak-Posavec, Marija 92
21. Dundović, Branko 29
22. Đipalo, Zlatko 13
23. Đurić, Đorđe 20
24. Feletar, Dragutin 15
25. Forjan, Franjo 31
26. Frajtić, Slavica 10
27. Friedl, Franjo 22
28. Frntić, Franjo 13
29. Galović, Milan 12
30. Gatalica, Tina 17
31. Gerić, Božidar 61
32. Grabovac, Stjepan 10
33. Grganić, Dragutin 10
34. Habek, Dubravko 39
35. Halauk, Vladimir 16
36. Herout, Vjenceslav 74
37. Huzjak, Franjo 24
38. Ivanček, Krešimir 10
39. Ivanček, Ladislav 18

40. Ivković, Zdravko 11
41. Jakovljević, Goran 39
42. Janko, Zvonimir 42
43. Janošević, Miloš 46
44. Jurčić, Vladimir 10
45. Jušić-Seunik, Zdenka 28
46. Karaman Aksentijević, Nada 12
47. Karaula, Željko 70
48. Kirinčić, Ana 17
49. Kolar-Dimitrijević, Mira 33
50. Kolar, Slavko 100
51. Konjević, Proko 14
52. Korušec, Antun 11
53. Kovrlija, Katica 10
54. Kožul, Stjepan 17
55. Kraus, Melita 17
56. Kreštan, Branko 37
57. Krnjak, Svetislav Stjepan 15
58. Kruljac-Sever, Jadranka 18
59. Kurtak, Marica 22
60. Kuzle, Miroslav 20
61. Lenac-Brleković, Ruža 15
62. Leskovar, Alojz 16
63. Lipovec, Slađan 14
64. Lončar, Duško 31
65. Lovrak, Mato 107
66. Lovrenčević, Zvonimir 23
67. Mađerić, Mato 16
68. Majdak, Zvonimir 75
69. Majhen, Božidar 30
70. Marković, Zorko 12
71. Matić, Tomislav 16
72. Matunci, Gordana Marta 49
73. Matunci, Juraj 33
74. Matušek, Josef 27
75. Medar, Mladen 76
76. Miroslavljević, Dragan 10
77. Moslavac, Slavica 24
78. Mrkobrad, Milenko 13
79. Novoselec, Petar 12
80. Oblučar, Branislav 21
81. Pangerčić, Javorka 15
82. Pavičić, Josip 11
83. Pavlović, Milan 13

84. Pejić, Ilija 88
85. Pleskalt, Željko 17
86. Popović-Dorofejeva, Dušanka 37
87. Preradović, Petar 43
88. Prka, Marinko 13
89. Radanac, Zdenko 10
90. Remenarić, Vjekoslava 20
91. Renić, Zorka 16
92. Ropac, Darko 14
93. Sabol, Željko 38
94. Sabolović, Mirko 15
95. Salaj, Zlatko 38
96. Schejbal, Berislav 12
97. Simeon, Rikard 11
98. Sitta, Silvija 34
99. Slavinić, Siniša 54
100. Strugar, Vladimir 89
101. Sudeta, Đuro 32
102. Šarkanj, Stjepan 18
103. Škunca, Andriana 17
104. Špoljar, Eduard 16
105. Špoljar, Krsto 33
106. Šramek, Antun Toni 13
107. Šteković, Luka 10
108. Štrk, Vjekoslav 15
109. Taritaš, Milan 83
110. Tekajić, Višnja 20
111. Tribuson, Goran 135
112. Trnski, Ivan 42
113. Velagić, Savo 38
114. Vezmarović, Mladen 116
115. Vidović, Mirko 14
116. Vlahović, Zoran 11
117. Zeljković, Branislav 25
118. Žmarić, Vid 26

Dodatak 2

Popis najzastupljenijih autora prema broju radova u zavičajnoj zbirci Bjelovariana

1. Tribuson, Goran 135
2. Vezmarović, Mladen 116
3. Lovrak, Mato 107
4. Kolar, Slavko 100
5. Drobnjak-Posavec, Marija 92
6. Strugar, Vladimir 89
7. Pejić, Ilija 88
8. Taritaš, Milan 83
9. Medar, Mladen 76
10. Majdak, Zvonimir 75
11. Herout, Vjenceslav 74
12. Karaula, Željko 70
13. Gerić, Božidar 61
14. Cvrtila, Josip 57
15. Slavinić, Siniša 54
16. Matunci, Gordana Marta 49
17. Janošević, Miloš 46
18. Preradović, Petar 43
19. Biškup, Josip 42
20. Janko, Zvonimir 42
21. Trnski, Ivan 42
22. Habek, Dubravko 39
23. Jakovljević, Goran 39
24. Sabol, Željko 38
25. Salaj, Zlatko 38
26. Velagić, Savo 38
27. Banas, Stjepan 37
28. Kreštan, Branko 37
29. Popović-Dorofejeva, Dušanka 37
30. Sitta, Silvija 34
31. Kolar-Dimitrijević, Mira 33
32. Matunci, Juraj 33
33. Špoljar, Krsto 33
34. Sudeta, Đuro 32
35. Forjan, Franjo 31
36. Lončar, Duško 31
37. Dončević, Ivan 30
38. Majhen, Božidar 30

39. Dundović, Branko 29
40. Jušić-Seunik, Zdenka 28
41. Matušek, Josef 27
42. Žmarić, Vid 26
43. Zeljković, Branislav 25
44. Huzjak, Franjo 24
45. Moslavac, Slavica 24
46. Čukić, Dragomir 23
47. Lovrenčević, Zvonimir 23
48. Friedl, Franjo 22
49. Kurtak, Marica 22
50. Oblučar, Branislav 21
51. Blažeković, Stjepan 20
52. Đurić, Đorđe 20
53. Kuzle, Miroslav 20
54. Remenarić, Vjekoslava 20
55. Tekajić, Višnja 20
56. Delić, Barbara 19
57. Ivanček, Ladislav 18
58. Kruljac-Sever, Jadranka 18
59. Šarkanj, Stjepan 18
60. Gatalica, Tina 17
61. Kirinčić, Ana 17
62. Kožul, Stjepan 17
63. Kraus, Melita 17
64. Pleskalt, Željko 17
65. Škunca, Andriana 17
66. Halauk, Vladimir 16
67. Leskovar, Alojz 16
68. Mađerić, Mato 16
69. Matić, Tomislav 16
70. Renić, Zorka 16
71. Špoljar, Eduard 16
72. Abramović, Zoran 15
73. Blaha, Karlo 15
74. Feletar, Dragutin 15
75. Krnjak, Svetislav Stjepan 15
76. Lenac-Brleković, Ruža 15
77. Pangerčić, Javorka 15
78. Sabolović, Mirko 15
79. Štrk, Vjekoslav 15
80. Adamović, Dubravko 14
81. Konjević, Proko 14
82. Lipovec, Slađan 14

83. Ropac, Darko 14
84. Vidović, Mirko 14
85. Donković, Ana 13
86. Đipalo, Zlatko 13
87. Frntić, Franjo 13
88. Mrkobrad, Milenko 13
89. Pavlović, Milan 13
90. Prka, Marinko 13
91. Šramek, Antun Toni 13
92. Blažeković, Kristijan 12
93. Buturac, Josip 12
94. Dragišić, Simo 12
95. Galović, Milan 12
96. Karaman Aksentijević, Nada 12
97. Marković, Zorko 12
98. Novoselec, Petar 12
99. Schejbal, Berislav 12
100. Bjelovitić, Miloš 11
101. Brebrić, Zdenka 11
102. Dizdar, Zdravko 11
103. Ivković, Zdravko 11
104. Korušec, Antun 11
105. Pavičić, Josip 11
106. Simeon, Rikard 11
107. Vlahović, Zoran 11
108. Bažant, Vladimir 10
109. Budisavljević, Bude 10
110. Frajtić, Slavica 10
111. Grabovac, Stjepan 10
112. Grganić, Dragutin 10
113. Ivanček, Krešimir 10
114. Jurčić, Vladimir 10
115. Kovrlija, Katica 10
116. Mirosavljević, Dragan 10
117. Radanac, Zdenko 10
118. Šteković, Luka 10

Dodatak 3

Bibliografija nakladnika Čvor unutar zavičajne zbirke Narodne knjižnice „Petar Preradović“ u Bjelovaru

U nastavku se nalazi pregled bibliografskih jedinica nakladnika „Čvor“ koje se nalaze unutar Zavičajne zbirke Narodne knjižnice „Petar Preradović“ u Bjelovaru. Publikacije su poredane prema abecednom redoslijedu prezimena autora, a ukoliko ne sadrže podatak o autoru, u bibliografski popis smještene su abecednim redoslijedom prema predmetnici na pripadajuće mjesto. Također, abecedni redoslijed važi i za publikacije korporativnih autora. Naslovi publikacija napisani su izvornim jezikom. Bibliografija je važna za odabir i predlaganje građe za digitalizaciju. Ona nam kazuje koja građa se nalazi u određenoj zbirci. Kako je već rečeno, popis vrijedne kolekcije publikacija izdanih od strane nakladnika Čvor nalazi se u nastavku rada.

A

1. Acunzo, Mario. Masku dolje! : anagramski pseudonimi. Bjelovar : Zagonetačko društvo Čvor, 1985.
2. Adresar zagonetača Jugoslavije / priredili Stjepan Horvat, Radoš Pušonjić. Bjelovar : Zagonetačko društvo "Čvor", 1984.
3. Adulović, Senad...[et al]. Pola stoljeća Državnog arhiva u Bjelovaru : 1961.-2011. Bjelovar : Državni arhiv u Bjelovaru, 2011.

B

4. Banas, Nikolina; Banas, Stjepan. Povjesnica Hrvatske čitaonice Hercegovac : (1920.-2005.). Bjelovar : Ogranak Hrvatskog pedagoško-književnog zbora : Čvor, 2007.
5. Bartoš, Vlado...[et al]. Prilozi za povijest bjelovarske bolnice : prilozi za proučavanje povijesti zdravstva i zdravstvenih ustanova u Bjelovaru. Bjelovar : Bjelovarsko-bilogorska županija : Grad Bjelovar : Opća bolnica Bjelovar : Čvor, 2011.
6. Bergovec, Mijo; Ivanuša, Mario. Kardiopulmonalna reanimacija : priručnik za zdravstvene djelatnike. Bjelovar : Čvor, 2006.

7. Biblioterapija : [brošura] / uredila Zorka Renić. Bjelovar : Medicinska škola Bjelovar, 2012.
8. Bjelovar : plan grada = City map 2008. : popis ulica i trgova, važniji telefoni, vodič gradom / urednik Hrvoje Horvat. Bjelovar : Čvor, 2008.
9. Bjelovarsko-bilogorska županija : [karta] / glavni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2007.
10. Blažeković, Zorica. Starinska hiža : pjesme. Bjelovar : Čvor, 2009.
11. Blažičević, Edgar; Radovniković, Ivica. Prilog teoriji rebusa. Neka razmišljanja o rebusu. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1980.

Č

12. Čačić, Mato. Konjički turizam u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Bjelovar : Regionalna razvojna agencija Bjelovarsko-bilogorske županije, 2011.
13. Četvrti međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav i pivo / urednik Stjepan Horvat]. Bjelovar : Čvor, 1996.
14. Čorak, Tajna; Strugar, Vladimir. Deset godina Bjelovarskog učitelja : bibliografija 1992.-2005. Bjelovar : Ogranak Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora, 2006.
15. Čvor : enigmatski list / glavni i odgovorni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Bjelovar, 1968. - 1972.
16. Čvorak : mjesečnik za karikaturu i šalu / glavni i odgovorni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1993-1996.

D

17. Deseti međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav na selu = Love in the country / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2003.
18. Deseti međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav na selu = Love in the country : [katalog nagrađenih radova] / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2003.
19. Deveti međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav u šumi / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2002.
20. Drugi međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav... stol & krevet : [katalog izložbe] / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1994.
21. Drugi međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav... stol & krevet : [katalog izložbe] / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1994.

D

22. Đipalo, Zlatko. Živa zrcala. Bjelovar : Čvor, 2011.
23. Đurić, Milan. Zagonetaštvo varaždinskog kraja. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1981.

E

24. Enigmatski rječnik 3 : [troslovni] / glavni i odgovorni urednik Stjepan Horvat.
Bjelovar : Zagonetačko društvo Čvor, 1990.
25. Enigmatski rječnik 6 : [šestoslovni] / glavni i odgovorni urednik Stjepan Horvat.
Bjelovar : Zagonetačko društvo Čvor, 1984-1991.
26. Enigmatski rječnik 7 : [sedmoslovni] / glavni i odgovorni urednik Stjepan Horvat.
Bjelovar : Zagonetačko društvo Čvor, 1991.

F

27. Ferenčak, Vladimir... [et al]. Sanitetska služba 105. brigade Hrvatske vojske (1991. - 1995.). Bjelovar : Udruga hrvatskih dragovoljaca Domovinskog rata, Gradski ogranak Bjelovar : Čvor, 2012.
28. Filjar, Renato. Mjerenja u mehatronici : zbirka zadataka. Bjelovar : Visoka tehnička škola, 2011.
29. Forjan, Franjo. Divlji luk : hrana i lijek. Bjelovar : Čvor ; Čazma : Turistička zajednica Moslavina Čazma : HPD Garjevica, 2012.
30. Forjan, Franjo. Dlakava divljač i gljive. Bjelovar : Čvor, 2005.
31. Forjan, Franjo. Med : hrana i lijek. Bjelovar : Čvor, 2012.
32. Forjan, Franjo; Novak, Sonja. Gospodarstvo Bjelovara 2006. / glavni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2006.
33. Forjan, Franjo. Pernata divljač i gljive. Bjelovar : Čvor, 2005.
34. Forjan, Franjo. Prepelica - hrana i lijek. Bjelovar : Čvor, 2013.
35. Forjan, Franjo. Ribe i gljive : [kuharica]. Bjelovar : Čvor, 2003.
36. Frajtić, Slavica. Most iznad modre rijeke. Bjelovar : Ogranak HPKZ Bjelovar : Čvor, 1999.
37. Frajtić, Slavica. Srce od voska. Bjelovar : Matica hrvatska, Ogranak Bjelovar, 2005.

G

- 38. Gelenčir, Miroslav. *Faca do face*. Bjelovar : Čvor, 1995.
- 39. Gerić, Božidar. *Pozdrav iz Bjelovara*. Bjelovar : Čvor : Gradski muzej Bjelovar, 1994.

H

- 40. Habek, Dubravko. *Bilogorska etnosemiologija*. Bjelovar : Čvor, 2012.
- 41. Habek, Dubravko. *Bjelovarska antologija anestezije*. Bjelovar : Čvor : Grad Bjelovar : Bjelovarsko-bilogorska županija, 2010.
- 42. Habek, Dubravko. *Povijest primaljstva, porodništva i ginekologije bjelovarskog kraja*. Bjelovar : Grad Bjelovar : Bjelovarsko-bilogorska županija : Čvor, 2008.
- 43. Higa, Teruo. *Revolucija za spas Zemlje : metode za rješavanje svjetskih problema primjenom efektivnih mikroorganizama (EM)*. Bjelovar : Čvor, [2004.]
- 44. Horvat, Hrvoje. *Grad Bjelovar : plan s vodičem*. Bjelovar : Čvor, 2004.
- 45. Horvat, Stjepan. *Enigmatski rječnik 2 : [dvoslovni]*. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1973.
- 46. Horvat, Stjepan. *Enigmatski rječnik 3 : [troslovni]*. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1977.
- 47. Horvat, Stjepan. *Leksikon zagonetača Jugoslavije*. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1980.
- 48. Horvat, Stjepan. *Priručnik za odgonetače*. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1970.
- 49. Hršak, Božidar; Kukec, Đuro. *Konstruiranje 3D modeliranjem : s primjerima*. Bjelovar : Visoka tehnička škola, 2012.

I

- 50. *Imenik naseljenih mjesta Hrvatske / urednik Stjepan Čleković*. Bjelovar : Čvor, 1993.
- 51. *Imenik naseljenih mjesta Hrvatske / urednik Stjepan Horvat*. Bjelovar : Čvor, 1997.
- 52. *Interpretacije, stvaranje i timsko učenje : poticaji u djelima Mate Lovraka : zbornik / 17. Lovrakovi dani kulture ; uredio Vladimir Strugar*. Bjelovar : Hrvatski pedagoško-književni zbor, Ogranak ; Čvor, 2005.
- 53. Ivanček, Ladislav. *Nedovršeni spomenar - Bjelovaru u pohode*. Bjelovar : Čvor, 2008.

54. Ivanček, Ladislav. Nedovršeni spomenar - Bjelovaru u pohode : [fotomonografija]. Bjelovar : Čvor, 1996.
55. Ivanuša, Mario. Kardiološki laboratorij Djelatnosti za interne bolesti Opće bolnice Bjelovar : 1975.-2004. Bjelovar : Opća bolnica Bjelovar : Čvor, 2004.
56. Ivanuša, Mario. Priručnik za nastavu iz kliničke propedeutike. Bjelovar : Visoka tehnička škola, 2010.
57. Ivković, Zdravko. Hrvatski križni put : postaja Bjelovar - Lug 1945. : prigodom otkrivanja spomenika s grobnicom u šumi Lug kod Bjelovara 2006. Bjelovar : Matica hrvatska, Ogranak, 2006.

J

58. Jedanaesti međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav je lijek / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2004.
59. Jedanaesti međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav je lijek : [katalog izložbe] / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2004.

K

60. Kalevala : finski nacionalni ep / na temelju usmenih pjesama sastavio Elias Lönnrot ; s finskoga i njemačkoga preveo Slavko Peleh. Bjelovar : Čvor, 2006.
61. Karaula, Željko. Studije iz povijesti Bjelovara : (1848. - 1991.). Bjelovar : Čvor, 2011.
62. Klasje : županijski mjesečnik za osnovnoškolsko stvaralaštvo, poduku i zabavu / odgovorni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1994-1996.
63. Knežević, Dinko. Analiza učestalosti slova u križaljka. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1980.
64. Kreštan, Branko. Duša zemlje. Bjelovar : Čvor : Ogranak Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora, 1999.
65. Kreštan, Branko. Skupljač biserja : lirske minijature i poneka haiku pjesma. Bjelovar : Matica hrvatska, Ogranak Bjelovar, 2005.
66. Kreštan, Branko. Svitanje noći. Bjelovar : Matica hrvatska Bjelovar, 2004.
67. Krvavica, Marko. [Devedeset devet] 99 zagonetaka. Bjelovar : Zagonetačko društvo Čvor, 1984.

68. Kuenzl, Rudolf. Povijest Križevačke i Đurđevačke graničarske pješačke pukovnije. Bjelovar : Državni arhiv Bjelovar, 2008.
69. Kujundžić, Fehim. Zagonetni talas : križaljke, magični likovi, ekspres kvizovi, glavolomke i pitalice. Bjelovar : Zagonetačko društvo Čvor, 1982.
70. Kukec, Đuro. Tehnička dokumentacija. Bjelovar : Visoka tehnička škola, 2011.
71. Kurtak, Marica; Strugar, Vladimir. Ogledalo vremena : život i književno stvaralaštvo Vladimira Jurčića. Bjelovar : Ogranak HPKZ Bjelovar : Čvor, 1999.

L

72. Logika : dvomjesečnik za misaone zagonetke i igre / glavni i odgovorni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1994-1995.
73. Lovački savez Bjelovarsko-bilogorske županije. Lov = Caccia = Jagd : [vodič i cjenik]. Bjelovar : Lovački savez Bjelovarsko-bilogorske županije, [1998?].
74. Lovrenčević, Zvonimir. Folklorna glazba Bilogore. Zagreb : Institut za etnologiju i etnografiju ; Bjelovar : Čvor, 1994 - 2012.

M

75. Majhen, Božidar Darko. Bjelovarski plivački klub : 75 godina od osnutka kluba. Bjelovar : Čvor : Grad Bjelovar, 2009.
76. Majhen, Božidar Darko. "Draženovac" : 80 godina od izgradnje kupališta : (1932.-2012.). Bjelovar : Čvor, 2012.
77. Majhen, Božidar Darko. Fišerovac : sto godina od izgradnje prvog javnog kupališta : (1914.-2014.). Bjelovar : Čvor, 2014.
78. Martinović, Franjo. Hrvatski lonac iz balkanske krčme. Bjelovar : Čvor, 2006.
79. Milić, Ruža. Djeca kriju sunce : zbirka uglazbljenih pjesama za djecu. Bjelovar : Hrvatski pedagoško-književni zbor, Ogranak : Čvor, 1998.

N

80. Nazansky, Boris. Stišići. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1980.

O

81. Odostražnik 5 [petoslovni] : A-Ž. Bjelovar : Zagonetačko društvo Čvor, 1982.
82. Osmi međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav i trgovina / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2000.
83. Osmi međunarodni salon karikature. Ljubav i trgovina : [katalog izložbe] / odgovorni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2001.

P

84. Pavešić, Ferdo. Zagonetke Zlatka Veritasa. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1979.
85. Peleh, Slavko. Bibliografija enigmatike = Bibliografia dell' enigmistica = Bibliographie der enigmatik = Bibliography of enigmatography. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1978.
86. Peleh, Slavko. Bibliografija "Sfinge Rebusa" : (1929-1941) : urednici, autori, pseudonimi, članci, zanimljivosti i sjećanja. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1982.
87. Peleh, Slavko. Kamo ide naš suvremeni rebus. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1980.
88. Peleh, Slavko. Rebusi u Slavena. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1979.
89. Peleh, Slavko. Zagonetke Ivana Gorana Kovačića. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1974.
90. Peti međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav i novac / urednik Stjepan Horvat]. Bjelovar : Čvor, 1997.
91. Petnaest godina Doma : 1988.-2003. / priredili Milka Matoš, Stanka Vraneš, Vesna Trnski ; fotografije Stjepan Horvat. Bjelovar : Dom za starije i nemoćne osobe Bjelovar, 2003.
92. Plan grada Bjelovara / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1993.

93. Polić, Branko. Enigmatski rječnik 5 : [petoslovni]. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1980-1982.
94. Poslovni vodič Bjelovara '91. / urednik Ante Rade ; odgovorni urednik Stjepan Horvat, Bjelovar : Zagonetačko društvo Čvor, 1991.
95. Prvi međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav, ah ljubav / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1993.
96. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 1998. / glavni i odgovorni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1998.
97. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 1999. / glavni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1999.
98. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2000. / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2000.
99. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2001. / glavni i odgovorni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2001.
100. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2002. / glavni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2002.
101. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2003. / glavni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2003.
102. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2004. / glavni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2004.
103. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2005. / glavni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2005.
104. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2006. / glavni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2006.
105. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2007. / glavni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2007.
106. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2008. / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2008.
107. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2009. / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2009.
108. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2010. / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2010.
109. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2011. / glavni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2011.

110. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2012. / glavni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2012.
111. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2012. / glavni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2012.
112. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2013. / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2013.
113. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2014. / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2014.
114. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2015. / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2015.
115. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije : 2016. / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2016.
116. Pučki kalendar Sisačko-moslavačke županije 2000. / urednica Slavica Moslavac. Bjelovar : Čvor, 2000.
117. Pučki kalendar Županije bjelovarsko-bilogorske : 1995. / odgovorni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1995.
118. Pučki kalendar Županije bjelovarsko-bilogorske : 1996. / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1996.
119. Pučki kalendar Županije bjelovarsko-bilogorske : 1997. / glavni i odgovorni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1997.
120. Puškarić, Zvonimir. Čujnost govora. Bjelovar : Čvor, 2003.
121. Puškarić, Zvonimir. Međunarodni salon karikature : hrvatski festival smijeha : [letak]. Bjelovar : Čvor, 1994.
122. Pušonjić, Radoš. Enigmatski rječnik 04 : [četveroslovni]. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1976.

R

123. Radanac, Zdenko. Usta mora. Bjelovar : Čvor : Narodna knjižnica "Petar Preradović", 1994.
124. Radotović, Ankica. Kap u moru života. Bjelovar : Čvor, 2003.
125. Razvojna strategija Bjelovarsko-bilogorske županije : 2011.-2013. ;
Komunikacijska strategija za upravljanje i provedbu razvojne strategije Bjelovarsko-bilogorske županije / glavni i odgovorni urednik Miroslav Čačija. Bjelovar :
Bjelovarsko-bilogorska županija [etc.], 2011.
126. Ribiči & ribe : prvi hrvatski mjesečnik za sportski ribolov / glavni i odgovorni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar: Čvor, 1995- .
127. Ribički kalendar 1996. / urednik Siniša Slavinić. Bjelovar : Čvor, 1996.
128. Ribički kalendar 1997. / urednik Siniša Slavinić. Bjelovar : Čvor, 1997.
129. Ribički kalendar 1998. / urednik Siniša Slavinić. Bjelovar : Čvor, 1998.
130. Ribički kalendar 2000. / urednik Siniša Slavinić. Bjelovar : Čvor, 2000.
131. Ropac, Darko. Zdravstveno i socijalno zakonodavstvo. Bjelovar : Visoka tehnička škola, 2010.

S

132. Sedmi međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav i ribolov / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1999.
133. Sedmi međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav i ribolov : [katalog izložbe] / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 2000.
134. Slavinić, Siniša. Bjelovarske ratne novine : etički prijepori ratnog izvještavanja. Bjelovar : Čvor, 2010.
135. Slavinić, Siniša. Hrvatske ribolovne vode : najulovi 1993. Bjelovar : Čvor, 1994.
136. Slavinić, Siniša. Hrvatski ribički najulovi. Bjelovar : Čvor, 1995.
137. Slavinić, Siniša. Hrvatski ribički veleulovi 2001. Bjelovar : Čvor, 2002.
138. Slavinić, Siniša. Hrvatski ribički veleulovi 2002. Bjelovar : Čvor, 2003.
139. Slavinić, Siniša. Hrvatski ribički veleulovi 2003. Bjelovar : Čvor, 2004.
140. Slavinić, Siniša. Hrvatski ribički veleulovi 2004. Bjelovar : Čvor, 2005.

141. Slavinić, Siniša. Hrvatski ribički veleulovi 2005. Bjelovar : Čvor, 2006.
142. Slavinić, Siniša. Hrvatski ribički veleulovi 2006. Bjelovar : Čvor, 2007.
143. Slavinić, Siniša. Hrvatski ribički veleulovi 2007. Bjelovar : Čvor, 2008.
144. Slavinić, Siniša. Hrvatski ribički veleulovi 2012. Bjelovar : Čvor, 2013.
145. Slavinić, Siniša. Mamci. Bjelovar : Čvor, 2008.
146. Slavinić, Siniša. Osamdeset godina sportskog ribolova u Bjelovaru : ŠRD Česma Bjelovar 1929.-2009. Bjelovar : Čvor, 2011.
147. Slavinić, Siniša. Prirodni mamci. Bjelovar : Čvor, 1996.
148. Slavinić, Siniša. Ribolovne vode bjelovarskog kraja : turistički potencijal kontinentalne Hrvatske. Bjelovar : Čvor, 2012.
149. Slavinić, Siniša. Sportski ribnjaci bjelovarskog kraja. Bjelovar : Čvor, 2004.
150. Slavinić, Siniša. Športske ribe Hrvatske : najulovi 1992. Bjelovar : Čvor, 1993.
151. Stevo-Stjepan Špoljarić : [katalog izložbe] / urednik Stjepan Špoljarić. Bjelovar : Čvor, 2004.
152. Stojanović, Branko. Rarebus i rebusoid. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1981.
153. Strugar, Vladimir. Bibliografija bjelovarskog školstva (1876-1993). Bjelovar : Ogranak Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora : Čvor, 1994.

Š

154. Šantek, Miroslav. Čitaljka. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1979.
155. Šantek, Miroslav. Zagonetke anagram i palindrom. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1975.
156. Šaško, Milan. Veliki belot s 52 karte. Bjelovar : Čvor, 2007.
157. Šesti međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav i sir / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1998.
158. Šesti međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav i sir : [katalog izložbe] / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1998.
159. Šimić, Jure. Bjelovarski psi rata. Bjelovar : vlast. nakl., 2005.
160. Špoljar, Eduard. Kobna sjena prošlosti : drama u četiri slike ; Mladenov slučaj : igrokaz u pet slika. Bjelovar : Ogranak Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora : Čvor, 1995.

T

161. Taras, Ivan. Leksik prezimena cirkvensko-farkaševačko-roviškog kraja : (1683.-1900.). Bjelovar : Čvor, 2009.
162. Tatjana Cifrak : Jelica Radelić : Gradski muzej Bjelovar, kolovoz 2001. : [katalog izložbe] / predgovor Stanko Špoljarić, Valerija Mrkobrad. Bjelovar : Gradski muzej Bjelovar, 2001.
163. Tatjana Ružić Rovnij : akademska slikarica i grafičarka : Galerija "Nasta Rojc", Bjelovar, 10. do 30. travnja 2008. : [katalog izložbe] / tekst Tonko Maroević. Bjelovar : Gradski muzej Bjelovar, 2008.
164. Tomić, Milorad. Matematičke krupnositnice. Bjelovar : Gimnazija Bjelovar, 2007.
165. Tomić, Milorad. Matematika 1 : skupovi, nizovi, vektori, diferenciranje. Bjelovar : Visoka tehnička škola u Bjelovaru, 2009.
166. Tomić, Milorad. Matematika 2 : funkcije više varijabli, integriranje, uvod u linearnu algebru. Bjelovar : Visoka tehnička škola, 2011.
167. Tekajić, Višnja. Na ladanju ili ratni dekameron. Bjelovar : Čvor : Ogranak Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora, 1995.
168. Treći međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav na putovanju / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1996.
169. Treći međunarodni salon karikature Čvorak. Ljubav na putovanju : [katalog izložbe] / urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1995.
170. Tumpić, Stjepan. Struktura križaljke ; Odgonetljivost u mrežastim zagonetkama. Bjelovar : Čvor, 1980.
171. Tušek, Franjo. Bibliografija zagonetačke rubrike "Mladosti" : (1923-1940). Bjelovar : Zagonetačko društvo Čvor, 1984.
172. Tušek, Franjo. Bibliografija zagonetačke rubrike "Pobratima" : (1891-1916). Bjelovar : Zagonetačko društvo Čvor, 1986.
173. Tušek, Franjo. Ukrštene priče. Bjelovar : Zagonetačko društvo "Čvor", 1983.

V

- 174. Velagić, Savo. Bjelovarsko proljeće '71. : kronika-roman o Ogranku Matice hrvatske u Bjelovaru 1971. Bjelovar : Čvor, 2005.
- 175. Vezmarović, Mladen. Povijest pravosudnih tijela na području nadležnosti Državnog arhiva u Bjelovaru. Bjelovar : Državni arhiv u Bjelovaru, 2016.
- 176. Vodopija, Dražen. Sve osim plavog neba. Bjelovar : Čvor : Ogranak Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora, 1999.
- 177. Vuković, Jovan. Partizanske zagonetke. Bjelovar : Zagonetačko društvo Čvor, 1983.

Z

- 178. Zagonetač / odgovorni urednik Stjepan Horvat. Bjelovar : Čvor, 1983.-1989.
- 179. Zagonetke Ivana Gorana Kovačića / priredio Slavko Peleh. Bjelovar : Čvor, 1974.
- 180. Zbornik radova pristiglih na literarni natječaj "Dobri Samaritanac" / glavna urednica Jasna Tolnaj. Bjelovar : Hrvatsko katoličko društvo prosvjetnih djelatnika, Ogranak Bjelovar, 2012.
- 181. Zobundžija, Vladimir. Četiri godišnja doba : ribičke priče. Bjelovar : Čvor, 2013.
- 182. Zukanović, Esad. Enigmorime. Bjelovar : Enigmatsko udruženje Čvor, 1982.

Ž

- 183. Županijski centar za cjeloživotno obrazovanje - prema školi koja uči / uredio Vladimir Strugar. Bjelovar : Ogranak Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora : Čvor, 2005.

Dodatak 4

Popis najzastupljenijih autora zavičajne zbirke Bjelovariana koji se nalaze i u bibliografiji izdanja nakladnika Čvor

1. Banas, Stjepan (37) 1
2. Đipalo, Zlatko (13) 1
3. Forjan, Franjo (31) 7
4. Frajtić, Slavica (10) 2
5. Gerić, Božidar (61) 1
6. Habek, Dubravko (39) 3
7. Ivanček, Ladislav (18) 2
8. Ivković, Zdravko (11) 1
9. Karaula, Željko (70) 1
10. Kreštan, Branko (37) 3
11. Kurtak, Marica (22) 1
12. Lovrenčević, Zvonimir (23) 1
13. Majhen, Božidar (30) 3
14. Radanac, Zdenko (10) 1
15. Ropac, Darko (14) 1
16. Slavinić, Siniša (54) 17
17. Strugar, Vladimir (89) 3
18. Špoljar, Eduard (16) 1
19. Tekajić, Višnja (20) 1
20. Velagić, Savo (38) 1
21. Vezmarović, Mladen (116) 1